

ANLİK

İki Aylık Düşünce, Kültür ve Bilim Dergisi

Popülizm Söylemi ve Aydın Popülizmi

Deniz Yüce

Popülizmin Ekonomideki Yeri

Aykut Can Kızıdoğan

Popülizm ve Dış Politika

Ahmet Yavuz Gürler

Yerli ve Milli Popülizm; İslamcılık Nasıl İktidara Geldi?

Erhan Sandıkçı

Türk Dış Politikası ve Popülizm

Ahmet Yavuz Gürler

Prof. Dr. Burak Gümüş ile ``Popülizm`` üzerine

Yeni Sistemin Olası Riskleri

Prof. Dr. Hakkı Uyar

Şekerin Öyküsü

Prof. Dr. Necla Geyikdağı

Tarihte Doğru Bilinen Yanlışlar

Prof. Dr. Yaşar Geyikdağı

Bir İmam Hatiplinin İttihatçılık Algısındaki Değişim

Sait Kaya

Suçla Mücadele Üzerine Düşünüş

Berkay Sezer

Dinci Köktenciligi Liberalizm Yaratıyor,

Ancak Laik Sol Yenebilir.

Slavoj Žižek

Kitap

Manfred Steger - Küreselleşme

Doğacan Başaran

Sayı 7, Temmuz-Ağustos 2018

Uyansın dedikçe uykuya daldın
Yanar Anadolu'm sana yanarım
Uygarlık yolunda hep geri kaldın
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Unuttun mu sevgi verip almayı
Dünya insanıyla hep dost olmayı
Hak etmedin Orta Çağ'da kalmayı
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Dostluk köprülerin yıkılır oldu
Zalimin zulmüne bakılır oldu
Ozanın, yazanın yakılır oldu
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Halkı için Pir Sultan'lar asıldı
Gönül defterine bir bir yazıldı
Boşuna mı Nesimi'ler yüzüldü
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Bir bak şu dünyaya bir bak haline
Cehalet gem vurmuş söyler diline
Hasret Anadolu'm sana yanarım

Çağan Ali'm direnmektir her demin
Kaptan sürememiş su almış gemin
Tek çaren başına geçmek dümenin
Yanar Anadolu'm sana yanarım

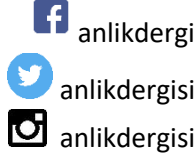
Ali ÇAĞAN

Temmuz-Ağustos 2018

Sayı 7
İki ayda bir çıkar

www.anlikdergisi.com

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz YÜCE

İdari İşler Kurulu Başkanı

Doğacan BAŞARAN

Yayın Kurulu

Deniz YÜCE
Doğacan BAŞARAN
Muharrem ANIL
Ali İHSAN
Hüseyin Tolga ARSLAN

İdari İşler Kurulu

Beyza Selen ÇAVUŞ
Çiçek CİHANGİR
Ahmet Yavuz GÜRLER
Berkay SEZER
Muharrem ANIL
Aykut Can KIZILDOĞAN
Mustafa ERTUĞRAL

Dergi Sözcüsü

Nur Emine Gül GÜNGÖR

İstanbul Temsilcisi

Pelin ERASLAN

Ankara Temsilcisi

Mahir DOĞU

Kapak Tasarım

Mustafa ERTUĞRAL

İÇİNDEKİLER	Sayfa
SUNUŞ	3
POPÜLİZM SÖYLEMİ VE AYDIN POPÜLİZMİ Deniz YÜCE	4
POPÜLİZMİN EKONOMİDEKİ YERİ Aykut Can KIZILDOĞAN	8
POPÜLİZM VE DIŞ POLİTİKA Ahmet Yavuz GÜRLER	11
YERLİ VE MİLLİ POPÜLİZM: İSLAMCILIK NASIL İKTİDARA GELDİ Erhan SANDIKÇI	13
TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE POPÜLİZM Ahmet Yavuz GÜRLER	23
RÖPORTAJ:	
Dr. Rer. Soc. Burak GÜMÜŞ ile 'POPÜLİZM' ÜZERİNE	25
YENİ SİSTEMİN OLASI RİSKLERİ Prof. Dr. Hakkı UYAR	33
ŞEKERİN ÖYKÜSÜ Prof. Dr. Necla GEYİKDAĞI	31
TARİHTE DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR Prof. Dr. Yaşar GEYİKDAĞI	34
BİR 'İMAM-HATİPLİ'NİN İTTİHATÇILIK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM Sait KAYA	37
SUÇLA MÜCADELE ÜZERİNE DÜŞÜNÜŞ Berkay SEZER	42
DİNCİ KÖKTENCİLİĞİ LIBERALİZM YARATIYOR, ANCAK LAİK SOL YENEBİLİR Slavoj ŽIŽEK	46
MANFRED B. STEGER – KÜRESELLEŞME Doğacan BAŞARAN	48

SUNUŞ

Deniz YÜCE
Genel Yayın Yönetmeni
anlikdergisi@gmail.com

Önümüzdeki günlerde Madımak'ta kaybettiğimiz aydınlarımızı, yurttaşlarımızı anacağız. Dünden bugüne katliamın aydınlatılmamış olmasının utancını yaşayacağız hep birlikte. Hatta o zihniyetin 16 yıldır ülkeyi tek başına idare ettiğini, adeta bir mafya devleti oluşturduğunu düşünerek hayıflanacağız... Ama nasıl bir Hasret Gültekin, Muhlis Akarsu, Asaf Koçak, Behçet Aysan, Asım Bezirci, Nesimi Çimen daha yetiştiririzin derdine düşmeyeceğiz... Belki de Aziz Nesin'i hiçbir zaman anlamayacağız... Ölenin yerini doldurmaya çalışmak yerine anmakla yetinmeye devam edeceğiz...

Anlık Dergisi olarak ilk yılımızı tamamladık. Emek veren arkadaşlarımıza, yazılarıyla bizlere destek olan hocalarımıza ve okuyucularımıza teşekkürü bir borç biliyoruz. İkinci yılımızda da yine dolu dolu sayılarla karşınızda olacağız. Yeni dönemin ilk sayısını ülkemizin adeta kanayan yarası haline gelmiş olan "Popülizm" konusuna ayırdık. Dış politika, ekonomi konusunda ve gerek siyasilerin gerekse de aydınların popülist söylemleriyle ilgili eleştirel ve açıklayıcı yazılar okuyacaksınız. Televizyon, gazete ve kitaplarda "Atatürk Popülizmi üzerinden prim nasıl ve neden yapılır?" bendeniz sizlere göstermeye çalışacağım. Gündeme atfen sizlere "Şeker'in Öyküsü'nü" aktaracağız. Bu sayımızda Prof. Dr. Burak Gümüş ile röportajımızı gerçekleştirdik ve Manfred Steger'in Küreselleşme adlı kitabını Yazı İşleri Sorumlumuz Doğan Başaran sizler için mercek altına aldı. Ayrıca bir

seçim öncesi değerlendirmesi olarak "Yeni Sistemin Olası Riskleri"ni Prof. Dr. Hakkı Uyar'ın, propaganda ve sosyal medya konusunu da Mustafa Ertuğral'ın kaleminden okuyacaksınız. Başta cinsel suçlar olmak üzere suçla mücadele konusunu da Berkay Sezer sizler için yazdı.

Bu sayıda bizi yalnız bırakmayan hocalarımız Prof. Dr. Hakkı Uyar, Prof. Dr. Burak Gümüş, Prof. Dr. Yaşar Geyikdağı, Prof. Dr. Necla Geyikdağı, Araştırmacı-Yazar Sait Kaya'ya ve Anlık Dergisi yazarları, başta fikir ve kalem arkadaşım önceki Genel Yayın Yönetmenimiz Muharrem Anıl olmak üzere Doğan Başaran, Aykut Can Kızıldoğan, Ahmet Yavuz Gürler, Berkay Sezer, Mustafa Ertuğral'a ve Erhan Sandıkçı'ya teşekkür ediyorum.

Bu sayının benim için bir anlamı da Genel Yayın Yönetmenliğimde çıkan ilk sayı olması... Heyecanımı paylaşmanız dileğiyle, iyi okumlar dilerim...

POPÜLİZM SÖYLEMİ VE AYDIN POPÜLİZMİ

Deniz YÜCE

Türkiye'deki son 16 yıllık sürece baktığımız, genel olarak muhalif kesimin üzerinde uzlaştığı belirli noktalar var. Örneğin, demokratik düzenin yozlaştığı, hukukun üstünlüğü yerine hukukun araçsallaştırıldığı, baskı ortamı oluşturulduğu, benden olan ve olmayan olarak toplumun tek tipleştirilmeye çalışıldığı gibi.. Ve daha fazlası.. Bunun sebebi iktidarı ellerinde bulunduranların takındıkları tutumlardır. Her geçen gün bu bahsettiğimiz durumlar pekiştirilmektedir. Yani son hızla “savaş”a hazırlanılıyor. Cumhurbaşkanı adayı Meral Akşener “Türkiye sadece bir seçime gidiyor, savaşa değil” demiştir partisinin standı saldırıya uğradığında.

Peki bu seçim neden bir kesim için savaş niteliği taşımakta ya da savaş olarak gösterilmek istenmekte? Bunun cevabı için “benden olan ve olmayan” söylemine bakmak gerek. Burada bir diğer vurgulanması gereken nokta ise; “bitaraf olan bertaraf olur”. Yani tarafsız olma şansınız da yok. Dolayısıyla varacağımız nokta şurası olacaktır; “benim milletim, benim polisim, benim başörtülü bacım” olarak bir taraf olarak konumlandırılan yani “benden olan, beni destekleyen, bana oy veren” taraf, diğer taraf ise tarafsızlara ek olarak “cehape zihniyeti” söylemiyle cumhuriyeti sahiplenenler ve özellikle hak arayan kesim için kullanılan “bunlar solcu, bunlar ateist, bunlar terörist” söylemiyle farklı görüşlerden muhalifler. 15 Temmuz sonrası ise; “öteki” olan gruplar “fetöcü” olarak gösterilmeye başlandı. Bu bakış açısı aynı zamanda “dışlayıcı” niteliktedir. İşte bir tarafın diğer bir tarafı düşman olarak tanımladığı, algıladığı

noktada bu seçim bir savaştır. Tabii bizim açımızdan bu tarz söylem ve eylemler kabul edilemez.

Hukukun üstünlüğünün ortadan kaldırıldığı ve hukukun araçsallaştırıldığı noktada güncel bir örnek olması açısından 16 Nisan referandumunda mühürsüz oyların kullanılması ve bunun sonucunda “evet” sonucunun çıkması üzerine kullanılan söylem önemli bir gerçeği göstermiş oldu. “Atı alan Üsküdar’ı geçti”... Bu söylem, “ben yaptım oldu” demektir. Önce fiili olarak yapılır, daha sonra yasa bu fiili eyleme uydurulur. Türkiye’de son dönemde hep uygulanan yöntem oldu ve bir anlamda iktidarın “devleti gasp etmesi” sonucunu doğurdu. Bu noktada yapılmak istenen şeyin anayasa ve yasalara uygun olup olmamasının bir önemi yoktur. Hukuka inancın daha yüksek olduğu dönemlerde en azından “Anayasa Mahkemesi iptal edebilir” beklentisi vardı. Tabii 15 Temmuz sonrası OHAL ile birlikte bu beklenti de ortadan kalktı. (Bu noktalarda muhalefet de bu ortamın oluşmasını sağlayacak bazı düzenlemelere katkı sağladı. Örneğin dokunulmazlık teklifinde, “anayasaya aykırı ama evet diyeceğiz” şeklindeki kabulleniş.) Sonuç olarak, bu tarz bir hukuk anlayışının “ayrıcılık veya dokunulmaz” bir grup yarattığı söylenebilir. Bu ise; rüşvet, yolsuzluk, adam kayırmacılık gibi “devleti sömürme” yöntemlerinin önünü açmasını ya da “normalleştirilmesini” sağlamıştır. Toplumda bunun ifadesini “çalışıyor ama çalışıyor” söyleminde bulmak mümkün.

Yukarıda bahsettiğimiz iki durumu tamamlayıcı olması açısından “milli irade = sandık” algısına da değinmek gerek. Buradaki “milli irade” kavramı ilk paragrafta “benim” ile nitelenen “çoğunluğa” ait. Yani dışlanan grubun ne “milli” olması ne de “irade sahibi” olması kabul edilir. Dolayısıyla demokratik rejimin “çoğulculuk” anlayışı yerine “çoğunluk” anlayışını oturtur. Yani %50+1’i sağladığınız takdirde yapacağınız her şey “meşrudur” ve “milli irade” sonucudur. Cumhurbaşkanı’nın halk ile arasındaki aracılığı aradan çıkarması ve “güçlü yürütme” ile birlikte, “beni halk seçti” ifadesi birlikte değerlendirildiğinde “halk oylaması” bir yöntem olarak ön plana çıkıyor. Neticede muhatap doğrudan halk olmuş oluyor.

Olayın bir de “ahlaki”lik yönü var. Dikkat etmişsinizdir, muhalefet iktidara yönelik bir iddiada bulunduğu ile karşılık şu şekilde

geliyor: “İspatlamazsan namertsin!” Ayrıca Devlet Bahçeli’nin “Millet İttifakı” için sarf ettiği sözler de şöyle: “Millet değil zillet ve illet ittifakı!” ve geçtiğimiz günlerde bu ittifakı Bizans’a benzetti: “Bizans çöktü sanıyorduk, meğer yaşıyormuş, çürük bedenlere nüfuz etmiş, soysuz fikirlere sinmiş, satılık ve karışık zihniyetlere sızmış halde husumeti kamçılıyor, huşuneti kıskırtıyor. Köhne Bizans durmuyor, ama 24 Haziran’da dağılacak, inşallah bir daha toparlanamayacaktır.” “Cumhur İttifakı”na göre zaten muhalefet meşru değildir. Burada önemli olan nokta şu; “ahlak” göreceli bir kavram olduğu için “doğru/yanlış” olarak değerlendirilemiyor. Toplumun çoğunluğunun “ahlaki bir değer” olarak benimsediği bir olguya “yanlış” diyebilecek bir devlet adamı yoktur sanırım.

Rejime karşı bakış ve toplumu konumlandırış noktası ise; iktidar “cumhuriyet rejiminin bir seçkinler rejimi olduğu ve toplumun önemli bir kısmını dışladığı dolayısıyla da toplumun sistemi benimsemediği” şeklindedir. Rejimin kuruluşundan itibaren “sessiz kalan” bu çoğunluğun konuşmasının vakti geldiği şeklinde geliştirilen söylemler, bu “sessiz çoğunluğun daha cüretkar ve öfkeli” olmasına sebebiyet veriyor. Çünkü iktidar bu kesimi “rejimin yıllardır onları mağdur ettiğine” ikna etmiş durumda. Bu noktada ise aslında “rejimi temsil eden kurumlar”dan bazılarını yani yapmak istediklerini engelleyen kurumları, toplumun bu mağduriyet hissinden faydalanarak, bir anlamda “sizi mağdur eden bunlardır” algısı yaratarak “değiştirme/kaldırma” yolunu tutuyor ve bunun karşısında kamuoyu oluşmasının da bir anlamda önünü kesmiş oluyor. Kendisi “halk” olduğu için, onu eleştiren halkı eleştirmiş sayılıyor.

Türkiye’nin geçmeye çalıştığı “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Başbakanlığı kaldırarak bir anlamda “gücün bölünmesini engellemeye” yani “gücün tek elde toplanmasını” sağlamak amacındadır. Buradaki mantık, “halk bir”dir, dolayısıyla yöneten de bir olmalıdır, çünkü halkın tek temsilcisi vardır. Aslında bu noktada denklemi (cumhurbaşkanı [yani halkın tek temsilcisi] = halk = devlet), “ben gidersem devlet yıkılır” söylemiyle tamamlayabiliriz. Bu sistemi destekleyen kesime baktığımızda ise, bu kitlenin eğitim seviyesinin daha düşük, ekonomik gelirinin daha az, memnuniyetsiz, daha az demokratik kültürü almış

ancak daha fazla otoriter, gerek kendisini gerek ülkesini hep bir tehlike altında hisseden kişilerden oluştuğunu görürüz. Dolayısıyla, “halk adına” her şeyi yapan bir cumhurbaşkanı var ise, toplumun siyasetle ilgilenmesi gereksizdir. Kitlenin profiline baktığımızda da anlaşılacağı gibi, bu grup “daha az kafa yoran, daha az düşünen ve ülke sorunları hakkında daha yüzeysel bilgi sahibi olan” bir kitledir. Bu yüzden iktidarın sadece seçimlerde hatırladığı ve “makarna-kömür” yöntemiyle ödüllendirdiği “iktidara bağımlı” bir grup oluşmuştur.

Başından beri açıklamaya çalıştığım konular, popülizmin demokratik rejime nasıl zarar verdiğini göstermek içindi. Bahse konu olan söylem ve eylemler ise, popülizmin ve popülist yöneticilerin genel özellikleriydi. Varmak istediğim nokta ise, popülizmin demokratik bir sistem oluşturmada bir geçiş süreci olmadığı ya da demokratik rejimin alt yapısını hazırlamadığı aksine demokratik rejime zarar verdiğiydi. Çünkü yaklaşan seçimler öncesi “madem onlar yapıyor biz de yapalım” kanısı muhalefette de egemen olmaya başladı. Kısa vadede yani sadece seçime yönelik bir taktik olarak kabul edilebilir belki ancak uzun vadede (benim açımdan) kabul edilebilir bir yöntem değildir. Şunu da söylersek yanlış olmaz sanıyorum, iktidarı ele geçirmek için kullanılan popülist yöntemden iktidar ele geçirildikten sonra vazgeçmek pek mümkün gözüküyor. Daha sonra yapacağınız “öyle davrandık ama aslında durum bu idi, şimdi bu duruma göre hareket edeceğiz” açıklaması, sizi “yalancı” konumuna düşüreceği gibi iktidarın da elinizden kayıp gitmesi anlamına gelir. Dolayısıyla “toplum böyle istiyor/böyle seviyor” söylemini bu noktada geçerli görmüyorum.

Bunu kabul edenlerin de üzerinde düşünmesi gerektiği durum şu olmalı: “Acaba toplum böyle istiyor denilerek mi Türk Devrimi gerçekleştirildi? Cumhuriyet kuruldu? Demokratik sisteme geçildi?” Cevabınız hayır ise; tembellik edip işin kolayına kaçmadan, doğru bir alternatif üretmek olmalıdır. Diyebilirsiniz ki “ya ne alakası var, şartlar başka şimdi”, o zaman da şu soruya cevap aramak gerek: Adnan Menderes’in bir söylemi vardı; “siz isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz”, toplum (%50+1) böyle istiyor diye buna müsaade edilebilir mi? Elde edilen kazanımlardan vazgeçilebilir mi? Yahut ileriye doğru akan süreç geri çevrilebilir mi?

Tabii ki çevrilemez ya da baştan başlanamaz. Yukarıda bahsettiğim güncel ve karşıt görüş olarak yapılan popülizm idi, yani bir anlamda dışarıdan yapılan.. Bunun bir de içeriden yapılanı var ki, özellikle aydın (!) ve yazar çevresinin yaptığı.. Yani “öteki olmayan”, “bizden olan”ın yaptığı.. Dolayısıyla buna da değinmeden geçmek olmaz.

Deniliyor ki AKP dönemiyle birlikte Atatürk ve o dönemi anlatan yayınların, kitapların sayısında artış var. Doğrudur. Bunun iki sebebi var. Birincisi kabul edilebilir olanı. Yani son dönemde Atatürk ve o döneme (bir anlamda da cumhuriyete) yöneltilen eleştiriler, bir “fesli”nin kuyuya attığı taşlar, atılan iftira ve yapılan karalamalar karşısında bazı konuların tekrardan araştırılması ya da daha önce araştırılmamış konuların araştırılma ihtiyacının doğması vs olarak değerlendirilebilir. Ancak sayıca azdır bu yayınlar. Aslında buradan şunu çıkarsamamız gerekiyor. “Eleştirel” bakışın bir kazanımı. Yani Atatürk’ü eleştirilemez bir zırha bürümenin anlamsızlığı ortaya çıkıyor, ya da Atatürk mükemmeldi ama 10 Kasım 1938’de her şey bir günde değişti demek ki sıkıntı İsmet İnönü’de algısı pompalamanın da aslında doğru olmadığı ve gereksiz olduğudur. Son AKP dönemine bir bakın, akşam yatıp uyudunuz, sabah kalktığınızda her şey değişmiş. Böyle bir güne tanık oldunuz mu? Ben olmadım. Dolayısıyla bu noktada hele ki bir Atatürkçü olduğunu söyleyen bir yazarın İnönü karalaması yapmasını kabul edemiyorum.

Yukarıda verdiğim bu örnek ikinciye giriyor. Yani “Atatürk popülizmi” dolayısıyla, Atatürk ve o döneme ilişkin yazılan önemli sayıda kitap da buna giriyor. Mesela “Atatürk Araştırmamız” var, işi gücü Atatürk’ü araştırmak. Her yıl “tuğla ebatında” bir kitap çıkarıyor. Sürekli olarak Atatürk’ün bir şeyini ispatlama çabası güdüyor. Yahu adamın kendisi bu tarz ispat çabalarına girişmemişken, siz neden üzerinize böyle bir görev alıyorsunuz ki? “Atatürk ile Allah Arasında” ne geçmiş olabilir ki 1000’den fazla sayfalık bir kitap ortaya çıkıyor? Allah ile konuştuğunu iddia eden peygamberin aktardıklarının bile sayfa sayısı ortada. “Atatürk doğru tanınsın” cümlesi arkasında yıllardır “Müslüman Atatürk” algısı pompalandı. Neden? Toplumun önemli bir kesimi Müslüman ve laiklik ile ilgili uygulamalardan kaynaklı olarak bir kısmı da tepkili yani işte bu “tepkili Müslüman” kesim ile

Atatürk’ü barıştırmak (bu ne demekse). Peki şöyle düşüsek; bu kesimin tepkisini dile getirmesine izin verseniz ya da eleştirmesini (hakaret ve karalamaları ayrı tutuyorum) normal karşılarsanız, bu insanları farklı yollara sevk etmeseniz daha başarılı olmaz mısınız?

İşte bu “Müslüman Atatürk” algısının tavan yaptığı nokta meclis açılışında Atatürk’ün ellerini açmış dua ederken çekilmiş fotoğrafı. Kanıt olarak gösteriliyor. Neden? Çünkü “toplum öyle istiyor, toplum böyle seviyor, seçimde oy devşiririz belki” vs iyi de seçime Atatürk’ü mü sokacaksınız? Ona mı oy istiyorsunuz? Karşımızda belli bir yaş üzeri kemikleşmiş bir kitle var ki Atatürk için dua ederken, CHP’ye kin kusuyor, ne yaparsa yapsın oy vermeyecek ve bunu kendileri ifade ediyor. Siz de bu kitleye hoş görünmeye çalışıp “sadece mahafazakar olduklarından dolayı” onları etkileyebileceğinizi zannediyorsunuz. Hem bunu başaramıyorsunuz, hem de genç kitlelere de bu algıyı pompalayarak bu kemikleşmiş kitleye doğru itiyorsunuz. Dolayısıyla hem o belli bir yaş üzerindeki kitleden oy çıkmıyor hem de o görüşün yoğunlukta olduğu ortamda yetişen gençlerden bir şey kazanamıyorsunuz hatta o gençlerin de bu algıyla yetişmesine sebep oluyorsunuz.

Bir dönem de “kuruluş ayarlarına dönmek” sürekli gündemdeydi, yine kitaplar yazıldı. İktidar “Hedef 2023” diyordu, muhalefet “1923”... Bu konuda ben de şöyle düşündüm: “Elimde bir akıllı telefon var, içinde Windows 10 yüklü, tüm güncellemeleri ve kullandığım programlar yüklü. Ben bunu kuruluş ayarlarına çevirsem ne olur? Hiçbir programı yüklü olmayan, hiçbir ayarı yapılmamış olan ve Windows 8.1 sürümüne düşmüş ilk günkü gibi bir telefon. Yani bugün için olması gerekenden geri bir hale getirdim telefonu. Telefon zaten “akıllı” olduğu için önce Windows 10 güncellemesi olduğunu hatırlatıyor, ayarlarını yapıyorsunuz, kullanacağınız programları tekrar yüklüyorsunuz. Geldiğim nokta öncekinden farklı mı? Hayır. Ben bunu niye yapıyorum o zaman?” diye sordum kendime. Dolayısıyla öncekinden daha iyisini kurmak gibi bir iddianız yoksa yani madem “Atatürk en iyisini yaptıysa” ve eleştirilemez ise; aynı şeyleri tekrar tekrar yaparak ne olmasını bekliyorsunuz?

Türkiye’nin muhafazakarlaşması arttıkça, her şey ve herkes de buna uyumlulaştırılmaya çalışılıyor. Bundan “Atatürk’ün Sofrası” da nasibini alıyor doğal olarak. O sofrada oturanlar

tanıklıklarını, anılarını yazmışlar. Onlar okuyup öğrenebiliyoruz. Amacım tabii ki o sofraları, o sofralarda konuşulanları veya yapılan planları küçümsemek falan değil ama birileri kalkıp da işte “şu tarz şeyler konuşulurken hiç içmezdi, şunlar konuşulurken az içerdi, bunlar konuşulduğunda içerdi daha çok, sizin bildiğiniz masalar gibi değildi” olayına döndüğünde olayın cılkı çıkıyor. Hani böyle oturmuş da adamın lokmasını sayıyormuş gibi, nerde ne kadar içtiğinin dökümünü yapmaya hazırlar sanki. Yani rakı içmiyor olsa mesela, diyelim ki bunu da ispatladınız, ne değişecek? Gerçekten merak ediyorum..

Muhafif aydınların(!) genel bir sıkıntısına da değinmek gerekiyor. Yani, bir tek onlar uyanık ve her şeyin farkında, geri kalanlar hiçbir şeyin farkında değil, bu aydınlar(!) olmasa yandık bittik, bize de “İyi Uykular Sayın Seyirciler” diyorlar. Ben bu noktada tam tersini düşünüyorum, yani çoğu insan birçok şeyin farkında. Ancak toplum yapımız itibarı ile, çoğu zaman “birilerini bekliyoruz” bizi yönlendirecek. Toplum kendiliğinden harekete geçmekte yetersiz kalıyor. Bu beklenti şu tam olarak: “Şu kişi gelse de A partisini/B derneğini düzeltse/ayağa kaldırsa” ama şunu demiyorlar “biz burada neciyiz o zaman, ne işe yarıyoruz, biz niye yapmıyoruz?”. Çünkü işin kolayı var “aman canım birileri yapar zaten”. Ya da çıkarı gereği “yılan kendine dokunmadığı sürece” farkında değilmiş gibi davranıyor.

Sonuç olarak vardığımız nokta ise; bugünkü durumumuz oluyor. Gerek siyasi hayatımızda gerek toplumsal sorunlara ya da tarihe bakışımızdaki bu tutum “demokratik kültür”ün gelişmesini engelliyor. Toplum “uzlaşmak” yerine “ötekileştirmeyi” tercih ediyor. “Tartışma kültürü” olmadığı için, “hep bir haklı, hep bir kazanan” arıyoruz. Tartışmalarımız kavgayla, küfür ve hakaretlerle sonuçlanıyor. Çok bilen bir aydın(!) kesimi var ve halk bir türlü bunlara layık olamıyor. En tepeden en aşağı kadar “mafyavari çözüm yöntemleri”nden medet umuyoruz. Çözülmeyen sorunlarla halkı umutsuzluğa mahkum ediyoruz. İnsanlar da doğal olarak, kabullenmemesi gereken şeyleri de “öteki de gelse aynı şeyi yapacak zaten” bakış açısıyla normalleştiriyor. Yani popülizm, derdimize deva değil aksine bize zarar veriyor. “İslami popülizm” de yapsanız “Atatürk popülizmi” de yapsanız bu konudaki beklentiniz karşılanmayacak. Ancak beklenti mali ya da ticari

ise, işte çok doğru bir yerdesiniz. Türkiye’de en çok ve en kolay kazanç sağlayan iki ticaret kolu. Bir, din. İki, Atatürk... Bu konularda ne yazarsanız para eder, okuyucu bulursunuz. Hatta kitap ismini “İslam’ın bilinmeyen...” ya da “Atatürk’ün bilinmeyen...” şeklinde başlayarak gizemli şekilde koyun, toplum olarak bayılırız...

POPÜLİZMİN EKONOMİDEKİ YERİ

duraksamış ve ardından Keynes'in varsayımları sorgulanmıştır; 1980'lerden sonra Neoliberal politikalar ekonomide hız kazandı. Bu değişim sermayeye, inanılmaz kar alanları keşfettirmesine sebep oldu. Küresel firmalar büyürken, istihdam oranları da küresel firmaların büyümesine paralel olarak artmıştır. 1990'dan sonrasında küresel sermayenin aşırı güçlenmesiyle emek ve değer tamamen saf dışı bırakıldı. 1990 sonrasında sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi ekonomik gelir düzeyini yeniden yaratmasına sebep olmuştur. Bu durum gelir dağılımının üst seviyesindeki grubu zenginleştirmiş, orta seviye ve altındakilerini fakirleştirmiştir. Ayrıca küreselleşme sendikaları ve emeğin pazarlık sürecini ortadan kaldırıp; reel ücretlerde azalma meydana getirmiştir. Böylelikle dünyadaki gelir adaleti tamamen yıkılmıştır.

Aykut Can KIZILDOĞAN

Son yıllarda gündemi belirleyen gelişmelerin başında popülizm rüzgarı olmuştur. Popülizmi arkasına alan dünyanın farklı yerlerindeki partileri iktidara taşımış hatta devletlerin ana gündemini belirlemiştir. Anketlerde kazanmasına ihtimal verilmeyen popülist siyasetçilerin büyük başarılar kazandığı görülmüştür. Popülizm genel olarak halktan dışlanan, yoksul bırakılmış kesimlere hitap etmekte ve toplumların kendi değerlerini istismar etmeye yöneliktir. Dünyada popülizm olgusunun yükselmesinin nedenlerinden bir tanesini küreselleşme olarak söyleyebiliriz. Küreselleşmenin tüm ülkeler üzerinde egemenlik kurmasının sonucunda kaybedeni orta sınıf ve daha yoksul kesim olmuştur. Bu süreçte orta sınıf popülizm ile kaybettiği ekonomik gücünü tekrardan kazanmak istemektedir. Aslında küreselleşme tüm ülkelerde faydalı olacağı düşünülmüş ama işin aslı pekte öyle olmamıştır. Faydalı olamamasının iki nedenini sıralayacak olursak finansallaşmayı ve hızlı gelişen teknolojiyi sayabiliriz. 21. Yüzyılın başlarında bilgisayar ve internetin hızlı gelişmesi piyasadaki işlem hacmini hızlı artırıp, küreselleşmeyi daha farklı bir boyuta getirmiştir. Küreselleşmenin beklenmeyen hızlı gelişimine ayak uyduramayan ve kendisini çaresiz hisseden halk yığınları özellikle çıkarıcı siyasetçilerin hedefi haline gelmiştir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada iyi giden ekonomik seviyeler 1970'lerden sonra

Kimi aydın ve yazarlar popülizmin yükselişini sosyal sebeplerle ilişkilendirip, yukarıdaki ekonomik problemlerin sosyo-kültürel sıkıntılara sebep olduğunu belirtmişlerdir. Ekonomik ve sosyal adaletsizleri olan her ülkede popülist liderler ortaya çıkmıştır. Popülizm böylelikle bir siyaset tarzı olmuştur. Popülizmin yükselişi demokrasinin geleceği ile ilgili kaygıları ortaya çıkarmıştır. Bu kaygılara, geçmişten dünyayı etkileyen birçok örnek verebiliriz. Mevcut sistemin yetersiz olduğu inancının yaygınlaşması, kurumlara olan güvenin azalması ile bir lidere güvenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun en son örneği Amerikan Başkanı Donald Trump'ın seçilmesidir. Donald Trump'ın 2008 yılındaki ekonomik krizin etkilerine, Amerika'nın Ortadoğu'daki başarısızlığına, Amerika'daki mülteci sorununa kolay ve popülist yaklaşımı, onu başkan yaptığı gözlemlenmiştir.

Kavram olarak düşünüldüğünde aslında popülizmin siyasal bir rengi yoktur, sol ya da sağ kesimlerde de görülmektedir. Çünkü popülizm, halkın desteğini sağlamak ve bu desteği arttırmak için kullanılan bir tekniktir. Genellikle popülistler ekonomide devlet müdahalesine karşı liberalizmi savunurken, diğer alanlarda ise devletçiliği toplum için kullanmaktan kaçınmazlar. Bu durum halkın belirli sınıf ya da kesimlerini temsil eden siyasal partilerin karşısında yer almasını sağlamaktadır. Popülizmin gereklerinden biri olan, halkın bütünü temsil ettiği varsayılan karizmatik lider tipini ortaya çıkarmaktadır ve bu popülist lider siyasete karşı ilgisiz olan kişileri bile büyük bir coşku yaşatarak onları siyasete çeker.

Yukarıda sebeplerini belirttiğim gibi popülizmin toplumlarda en etkili olduğu alanlardan bir tanesi ise ekonomik durumdur. Popülizmin Türk ekonomisinde ne gibi etki yarattığını, geleceğini, nasıl etki edeceğini ve popülizmin Türkiye’de nasıl ele alındığını bundan sonra ki kısımda açıklayacağım. Günümüzün önde gelen iktisatçıları, 2001 krizinden sonra “ popülist iktisadi politika ” izlenmediğini fırsat buldukça dile getiriyorlar, bu düşüncelerini “ Bütçe Açığı / Milli Gelir ” oranının düşük olmasına bağlamaktadırlar. Bu durum aslında tam tersi şekildedir, son yıllarda ekonomik değerlerin iyi olabilmesi için ekonominin külfeti geleceğe ertelenmiş, geleceğin getirisi şimdiden tüketilen bir politika uygulanmıştır. Popülist yaklaşımlar ve yanlış ekonomik uygulamaların sonucunda Türkiye Ekonomisi bir dar boğaza girmiş bulunmaktadır. Ülkelerarası yaşanan kutuplaşma, Amerika’nın hırçın politikaları, Suriye üzerinde uygulanan bilek güreşlerinin Türkiye’nin ekonomik yarasına tuz bastığını söylenebilir. Türkiye’nin ekonomik dar boğazının sebeplerini beş ana maddede sıralayacak olursak;

- İhracata dayalı üretim seviyesinin çok düşük olması,
- Döviz yapılı baskılardan dolayı kurların gerçek seviyesinden uzak kalması,
- Sıcak paraya ödenen yüksek faizler,
- Yüksek seviyedeki iç ve dış borçlar,
- İstihdama yönelik yerli ve yabancı yatırımın çok az olması

İktisatta bilinen, ülkenin milli geliri düşükse, tasarrufları da düşüktür, tasarruf düşükse, yatırımları da düşük olur, yatırımlar düşükse milli gelir artışı da düşük olur, yani fakirlik bitmez. Bu yüzden ülkeyi yöneten hükümetler kısa zamanda halkın gelirini artırmak isterler, aynı zamanda milli geliri artıracak tasarruf yani yatırım yapılmasını ister. Türkiye’de de bu döngüyü hükümetler tutturamadı, borçlanmadan yapılan yatırımlar (özel sektör üzerinden yapılan) sayesinde kamu borcu azalmış olarak görüldü, ancak özel sektörün borcu arttı. Kısacası baba yerine babanın oğlu borçlanmış oldu. Devletin dış borcunun azalmış varsayımını popülist yaklaşım içerisinde hükümetler tarafından kullanıldı.

Popülizmin en büyük tehlikesi ülkeyi yönetenlerin kendi çıkarlarını, devletin çıkarlarından daha önde görmesidir. Bu yaklaşımlar devletlerde ağır hasarlar bırakmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de de popülist yaklaşımlarla ekonomi yavaşlamaya başladı. Bu durumda hükümetin popülizme karşılık verme refleksi ülkeye ağır bir fatura çıkartması çok yakındır. Son iki yılda TMSF’nin el koyduğu şirketler, OHAL altında devam eden seçim süreci, Türkiye’nin Amerika ile arasında yaşanan sıkıntılar, Amerika’nın faiz artırımları sonucunda Türkiye’nin yatırım için cazip bir ülke haline gelmemeye başlamış olması sonucunda ülkemizden büyük miktarda sıcak para çıkışları gerçekleşmiştir. Piyasada yaşana güvensizlik ortamı ve erken seçim kararı döviz kurlarını yeni rekorları test etmeye zorlamıştır. Ülkede yaşanan bu durum sürerken hükümetin tedbir alması normaldir ama tedbirler hastayı yatağa düşüren ilacı daha fazla enjekte edilmesinden ibarettir. Bu tedbirleri, kısa vadede ülkenin kasasına kalıcı olmayan sıcak para girmesi hedeflenip günü ve seçimleri kurtarmaya yönelik popülist hareket olarak adlandırabiliriz. Bu tedbirlerin birincisi Varlık Affı (Servet Barışı), kaynağını sormadan ülkeye para girişinin izin verilmesi, yani kara paranın sorgulanmamasıdır. Bir diğer popülist yaklaşım ise, Vergi Affı ve faiz borcunun silinmesidir. Devlete borcu olan vatandaşların yararlanacağı bu af ülkenin kasasına para girişini sağlayacaktır; ancak ilerleyen yıllarda vatandaş vergisini ödememeye alışkanlık haline getirmeye başlayacaktır. Bu durum vergi borcuna sadık tabanı daraltır ve vergiyi tahakkuk ettirip toplanmasını zorlaştırır. Bu gibi çareler bütçe gelirlerini 1 – 2 çeyrek hızlandırır ve bu kriz zamana yayılır ve kronikleşir. Türk Ekonomisinin en dinamiği olan inşaat sektöründe konut satışlarının yavaşlaması sadece inşaat sektörünü değil ekonomiye büyük bir durgunluk yaratmak üzeredir. İnşaat sektöründe ise teşvikler hızlandırıldı ve yenilerin ise uygulanmaya geçmek üzere olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu önlemlerin ekonomiye ne kadar değer katacağını hepimiz göreceğiz. Unutmayalım ki inşaat sektörü son on beş yılda ülke ekonomisinde döngüyü sağlayan sektörlerin başında gelmektedir.

Dolar ve Euro’nun rekor koşusunun ardından şu anda herkesin düşman olduğu, Türkiye’nin tek cazibesi yüksek getirili finansal enstrümanı, faiz arttı. Bu artışa rağmen devleti yönetenler yine daha düşük faiz politikasını devam

ettirmek niyetindedir. Eğer faiz indirimleri gerçekleşirse, Türkiye sıcak para kaynağını yitirecek ve ülkeden elini ayağını çekecektir. İşte bu sebeple faiz artırımı veya faiz indirimi ülkenin kalıcı ekonomik çözümü olamaz ve olmamalıdır. Ankara'nın en büyük hatalarından bir tanesi ise küresel likidite bolluğunun ebediyen devam edeceğini sanmasıdır. Dünyada Amerikan Doları'nın güç kazanması Türkiye'den para çıkışını arttırmıştır. Türkiye'de kalan yatırımcılar ise diken üstünde olup, Türkiye'de ki dövizlerini satmak ya da satmamak için ince eleyip sık dokumaktadırlar.

Bütün bu örneklemelerden görüldüğü üzere popülist yaklaşımların günü kurtarmaya ve ülkeyi yöneten liderlerin günlük çıkarlarını kurtarmaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Popülizm sadece ülkenin gündemini değil, geleceğini ve kaderini değiştirmektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde popülizm ile iş başına gelen liderlerin ülkelerini felakete sürükledikleri ortadır. Ekonomik ve siyasi bağımsızlık popülizmden uzaklaşarak eğitim sayesinde gerçekleşebilir.

POPÜLİZM VE DIŞ POLİTİKA

Popülizme ilişkin olarak içerik olarak boyutunda yaygınlaşan tartışmalar ve politik sol ve politik sağ çerçevesine dahil edilerek seçim dönemlerinde ortaya çıkan eylemlerin anlamlandırılma çabası oluşmaya başlamıştır. Popülizme ait olarak üç ana konu siyasetin merkezinde ele alınmaktadır: Avrupa'ya ait toplumların etnik unsurlarının zedelenmesinin engellenmesi, küreselleşme boyutuyla beraber çeşitli örgütlerin içinde yer alan ülkelere dayatılan koşullar(AB'nin genişlemesi ve ekonomik sorunlu ülkelerin güçlü ekonomiye sahip ülkelere krediler açılarak işleyişlerinin düzeltilme çabası) ve halk kitlelerinin güvensizliği(yolsuzluk, rüşvet, kara para aklama gibi suçlara sahip siyasetçilerin varlığı) nedenleri yüzünden farklı arayışlara girilmiştir(www.kozmopolit.com/sagpop1.pdf, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Ahmet Yavuz GÜRLER

Duden isimli Almanca sözlükte popülizme ilişkin –oportünizmce belirlenen, halka yakın, politik durumu dramatize ederek kitlelerin lüfunu(seçimlerle bağlantılı olarak) kazanmayı hedefleyen genellikle demagojik politika- olarak tanımlanmaktadır. Avrupa'da bilindiği haliyle görüş farkında olunan politikacıları 'halkı kişisel çıkarları için manipüle ve enstrümentalize etme' iddiasıyla suçlamak için kullanılmaktadır. Popülist politikacıların gerçekçi olmayan vaadlerde bulunmaları, ülkenin geleceğini tehlikeye attıkları ve politik hedeflerinin sürdürülebilirlikten yoksun olmalarını kastederek suçlamak için kullanılır. Popülist olarak adlandırılanlarsa: “yurttaşlara yakın olduklarını ve mevcut siyasetin halkın gerçek sorunları ile ilgilenmediğini” anlatmaktadırlar.

19. yüzyıl sonlarında sermaye egemenliğine direnen ABD'li çiftçi hareketine dayanan popülizm; düşük kredi politikaları, zirai kooperatifler ve katılımcı demokrasi talepleriyle mücadeleyi başlatmış ve 1892 tarihli Popülist Parti'nin kurulmasına öncü olmuştur. Siyaset biliminde 19. yüzyılın ikinci yarısında çarlığa ve sanayi kapitalizmine karşı mücadele eden zirai sosyalizmi savunan Rus Narodniki'lerini popülist hareket olarak tanımlanmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'da faşizme yakın popülist hareketleri olarak görülmekteyken; 1930'larda Latin Amerika'da yoksulların temsilcileri güç kazanmaktaydılar.

Popülizmin artan etkisi ve çığ gibi büyümekte olan halktan karşılık bulması durumunun en somut örneklerinden birisi de ABD'de yaşanmıştır. 8 Kasım 2016 tarihli Başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın –Make America Great Again(yani Amerikayı Yeniden Harika Yap)- sloganıyla damga vurup kazanmasıyla beraber demokrasinin yılmaz savunucusu Washington yönetimine dengesiz politika uygulama emareleri gösteren bir başkan galip gelmiştir. Avrupa'da özellikle Fransa ve Hollanda'da var olan popülist hareketlerin yanına demokrasi ihracı(!) yapan ABD'deki bu değişimle beraber uluslararası ilişkilerde tetikte olunması gereken gelişmeler peşi sıra gerçekleşmiştir. Bunların başında Paris İklim Anlaşmasından ve Trans Pasifik Ticaret Ortaklığından ABD'nin ayrılması bunun yanı sıra İran ile yürütülen müzakerelerle nükleer tesisler ve zenginleştirilmiş uranyum konusunda kontrolü sağlayan anlaşmadan çekilmesi gibi eylemler uluslararası dengeleri etkileyecek boyuta gelmektedir(<http://politikaakademisi.org/2016/11/16/francis-fukuyamanin-donald-trump-ve-yukselen-populist-milliyetcilikler-yorumu/>, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Popülist eğilimli partilerin iktidara gelişleri konusuna dair ya seçim sonuçlarını kazandıkları durumlar ya muhalefette kalıp iktidarı etkileyebilecek eylemleri sağlamaları ya da seçim sürecine ilişkin iktidarın icraatlarını gerçekleştirmelerinden öte taban tabana zıt sadece söyleme dayalı politik kararlar almalarına olanak

sağladıklarını eklemek gerekir. Bunların yanında Fransa gibi iki türlü seçimlerde özellikle Le Pen ve Marine Le Pen'in öncülüğünde yaşanan büyük değişimler gelecek veya özgürlükler kısıtlanacak tarzı korku oluşturmaları çabalarının boşunadır. Çünkü, Fransız siyasetinde seçim süreçlerinde eğer bir partiye yönelik tavır ve tepki konulması gerektiği zaman partiler üstü bir anlaşma gerçekleştirilerek yönetimde daha tahmin edilebilir partilerin iktidara gelişi sağlanmaktadır. Unutulmaması gereken bir başka hususta parti tercihlerinin birbirine yakın olduğu Avrupa'daki bazı ülkelerde Hollanda vb. koalisyon oluşturulma sürecinde popülist partiler kendilerine yer bulup belli ölçüde temsil olanı bulmaktadırlar.

Sonuç olarak, bir kriz içerisinde olan liberal eğilimli politikalar ve ulus devlet düşüncesinden uzaklaşma yönündeki yaklaşımlar kriz ortamındadır. Mevcut olan bu kriz ortamında siyasal sistemin dışında olan hangi unsur olursa olsun, bir şekilde söylem bazında kendisine hareket alanı sağlayabilir bunun yanında çeşitli alternatiflerle veya siyasal sistemin koşulları içerisinde belli bir konuma gelebilmektedir. Siyasal sistemdeki krizin genellikle ekonomik, sosyal vb. gibi birçok alana yayılmış oluşu devletlerin en temel unsuru olan vatandaşların durumlarını değerlendirmelerine ve retorik olsa da bir değişiklik istemelerine ve popülist lider, parti, kurum ya da kuruluşlara yönelmelerini sağlamaktadır. Vatandaş ya da halkın bu tercihleri dış politikadaki öngörülemesizliği artırmakta ve sadece günü kurtarmaya yönelik politik eylemlere sahne olan ve kısıtlı adımların atıldığı bir uluslararası sistemi ortaya çıkarmaktadır. Liberalizmin tekrar eden krizlerinin mevcudiyeti de her ne şartta olursa olsun değişmeme ihtimalinin günden güne artışı ile beraber, ulus devletlerin veya ulus devlet yapılanmasına sahip olan yeni kurulan devletlerin farklı siyasal arayışlara girişebileceği belki de faşizm/diktatörlük gibi yönetimler oluşturabileceklerini ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

“Neoliberalizmin Egemenlik Aracı Sağ Popülizm”, (www.kozmopolit.com/sagpop1.pdf, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Uluslararası Politika Akademisi, “Francis Fukuyama'nın Donald Trump ve Yükselen

Popülist Milliyetçilikler Yorumu”, <http://politikaakademisi.org/2016/11/16/francis-fukuyamanin-donald-trump-ve-yukselen-populist-milliyetçilikler-yorumu/>, (Çevrimiçi), 15.05.2018

YERLİ VE MİLLİ POPÜLİZM: İSLAMCILIK NASIL İKTİDARA GELDİ

Erhan SANDIKÇI

*“Bugün iktidarı sâdece bir yönetimden alıp
diğerine vermiyoruz, iktidarı Washington DC’den
alarak size, Amerikan halkına geri veriyoruz.”*

Donald Trump

*“Şimdi halkın kendisi iktidara geliyor. Ey aziz
milletim, bugünden itibaren siz kendiniz
iktidardasınız. İmanınız iktidarda, tarihiniz
iktidarda.”*

Necmettin Erbakan

*“AK Parti ile birlikte millet yönetime el
koymuştur.”*

Tayyip Erdoğan

Tanımadaki belirsizliklere rağmen popülizm son yıllarda siyaset biliminin en “popüler” kavramlarından biri. Özellikle Donald Trump’ın 2016’daki ABD başkanlık seçimlerini kazanmasından sonra Batı’da sıklıkla bir popülizm “heyula”sından bahsediliyor. Fransa’da Marine Le Pen, İtalya’da Beppe Grillo, Almanya’da AfD gibi liderler/hareketler seçimlerden güçlenerek çıkıyor. Akademik çalışmaların yanı sıra, daha yoğun ve

kaygılı bir şekilde Batılı medya kuruluşları ve siyasî kurumlar, popülizm tehlikesiyle baş etmenin yollarını arıyor.

Burada bahsettiğimiz anlamıyla popülizmin en çok parlayan yönü düzen karşıtı bir siyaset dili kullanmasıdır. Temsilî demokrasi, doğası gereği vatandaşların teveccühünü kazanmaya dayandığı için siyasî partilerin ve hareketlerin pragmatik bir yöntemle birtakım “değer”leri bir kenara itip en hızlı şekilde güçlenmeye çalışmasına müsait bir sistemdir. En kolay ve hızlı yoldan halk (seçmen) desteğini arkasına almak isteyen liderler bu pragmatik yollara başvurmaktadır. “Düzen partileri”nin aralarındaki diğer farklılıklara rağmen benimsedikleri ortak değerler ve söylemler reddedilmekte, J-W. Müller’in popülizmin alâmet-i farikası olarak özellikle üzerinde durduğu “tek meşru siyasî aktör olma” iddiası ile propaganda yapılmaktadır. Popülist liderin burada çizdiği, kendisinin tek meşru hareket, ötekilerin şu veya bu nedenle “halk düşmanı” yerleşik siyasî yapının temsilcisi olduğu bir tablodur. Trump’ın yemin töreninde, arkasındaki koltuklarda Carter, Clinton, Bush ve Obama olmak üzere dört eski Amerikan Başkanı otururken yaptığı konuşmada, seleflerine teşekkürlerinden dolayı nezâketen teşekkür ettikten sonra “Bugün iktidarı sâdece bir yönetimden alıp diğerine vermiyoruz, iktidarı Washington DC’den alarak size, Amerikan halkına geri veriyoruz. (...) 20 Ocak 2017 halkın tekrar hâkim olduğu gün olarak hatırlanacak.” demesi popülizmin çoğulculuk karşıtı yönünü en iyi yansıtan örneklerden biri olmuştur.

Kendisini halkın “gerçek” temsilcisi, diğerlerini de halkın düşmanı olarak gösteren bir hareket, bunu farklı düzlemlerde yapabilir. “Öz” ile “yozlaşmış olan”ı, “gerçek” ile “sahte”yi, “yerli” ile “yabancı”yı belirleyen ölçütler değişik olabilir. Yâni farklı popülist hareketlerin kullandığı tasnif ve dayandığı esas kitleler farklı şekillerde “tespit” edilmiş olabilir. Burada da farklı eğilimlerin doldurulduğu bir siyasî analiz kavramı olan popülizm torbasının içindeki değişik popülizm türleriyle karşılaşmaktayız. Deri rengi, etnik köken, din/mezhep, sınıf, cinsiyet, göçmenlik gibi farklı düzlemlerde değişik sınıflandırmalar yapıp o ülkenin sosyolojisine veya siyasî hareketlerin ideolojik kaynaklarına göre değişik “popülizm” hareketleri oluşturulmuş olabilir. Dünya görüşümüz ve ilgili ülkenin sosyo-politik

koşullarının değerlendirilmesi neticesinde bu hareketlerin bâzı tepkilerini mâkûl ve haklı da bulabiliriz. Gözden kaçırılmaması gereken nokta, toplumu farklı özelliklerine göre sınıflandırıp bunlar arasında hiyerarşik bir statü öngörme politikasıdır.

Popülist siyasî hareketlerin pragmatik siyaset yöntemlerini kullanarak kamuoyunda korku ve gerilimleri tahrik etmesi, tek başına iktidarın kapılarını aralayan sihirli değnek değildir. Ülkenin sosyo-ekonomik koşullarındaki hızlı değişim, yoksulluk, düzenin geleneksel aktörlerinin yozlaşması, “müesses nizam”ın giderek halktan kopuk bir çehreye bürünmesi gibi etkenler popülizmin güçleneceği zemini hazırlar. Popülizm ancak bu koşullar ortaya çıktığı zaman bir “ihtiyacın karşılığı” olarak algılanabilir. Nitekim son dönem araştırmalarında gelişmiş ülkelerde popülizmin güç kazanması sürecinin en önemli dönüm noktası olarak 2008 krizi zikredilmektedir. Yine bu ülkelerde “sanayisizleşme”nin yaşandığı bölgelerdeki emekçi kesimlerin popülist hareketleri destekleme eğilimi gösterdiği belirtilmektedir. Avrupa ülkelerinde Suriyeli mültecî akınının kültürel homojenliği koruma refleksini, yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı tetiklediği de görülmektedir.

ABD ve İngiltere gibi hem tarihsel, geleneksel siyasî statüko nedeniyle hem de anayasal sistem gereği iki partinin kuvvetli bir şekilde varlığını sürdürdüğü ülkeler hâriç olmak üzere pek çok ülkede uzun yıllar yüksek oy oranına sâhip olmuş partilerin eridiği, merkez partilerin taban kaybettiği, uçlardaki “radikal” “alternatif”lerin güçlendiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu sürecin nedenleri arasında neo-liberal iktisadî düzenin getirdiği eşitsizliklerle birlikte yeni kamu yönetimi ve siyasî kültürün siyaseti “profesyonel”leştirerek alt sınıflarla kurulan bağları zayıflatmasını da sayabiliriz. Türkiye gibi kedine has koşulları bulunan bir ülkede süreç özgün dinamiklerle ilerlese dahi popülizmin yakın geçmişteki seyrinin genel özelliklerinin o veya bu biçimde taşındığını söylemek mümkündür.

Türk Popülizmi: Ne zaman?

Giriş cümlesinde işâret ettiğimiz kavramsal belirsizliklerden dolayı bâzı noktalarda kesin yorumlar yapmak yerine yaşanan gerçekliğe olabildiğince yaklaşılmaya çalışılmaktadır. Türk siyasî hayatında -gelişmişlik seviyesi anlamında- Batı üstünlüğünün kabûlü ile sistemi Batı kaynaklı referanslara göre düzenleme hareketlerinin toplamı olan Osmanlı-Türk modernleşmesi bir yönüyle “ithâl” olma özelliği taşıdığı için çok erken dönemlerde popülist karakterli tepkisel/savunmacı hareketlere tesâdüf edilebilir. Çalışmanın kapsamını sınırlandırmak amacıyla, İkinci Dünya Savaşı ertesinde çok partili hayata geçişle birlikte kurulan -bütün eksiklerine rağmen- nispeten çoğulcu “düzen”i veri olarak siyasî İslâmcılığın ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nin bu “düzen” karşısında yükselmesini değerlendirmeye çalışacağız.

1950 seçimlerinden itibaren Türk siyasetinde “iki buçuk partili” bir denge sistemi ortaya çıktı. 1960’a kadar Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti, 27 Mayıs askerî müdahalesinden sonra ise DP’nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi ile CHP siyasetin ana aktörleri oldu. 12 Eylül darbesine kadar CHP ve DP/AP sütunlarının üzerinde duran; TİP, CKMP/MHP, MSP gibi “buçuk” partilere de yer veren bir sistem hâkim oldu ve Başbakanlık makamı Menderes/Demirel ile İnönü/Ecevit arasında el değiştirip durdu. Bu dönemde yapılan genel seçimlerde CHP ve DP/AP yâni merkez sol ile merkez sağ iki partinin toplam oy oranları ortalama yüzde 80’leri buldu.

Bahsettiğimiz dönemde Türkçe ezanın tekrar Arapça yapılması, tarikatlara müsamaha gösterilmesi, Nurcuların itibar kazanması, oy için gerici çevrelerle işbirliği yapılması gibi İslâmcılığa verilen tâvizler görüldüyse de açık seçik İslâmcı parti olan Millî Selâmet Partisi 1973 ve 1977 seçimlerinde yüzde 11 ve yüzde 8 oy alabildi ve CHP ile AP’nin oy oranları ile milletvekili sayılarına yaklaşamadı. Buna rağmen -bugünkü gibi yüzde 10 barajı olmadığı için- tek başına iktidar olamayan CHP ve AP meclisten güvenoyu alabilmek için MSP ile koalisyona gitti.

12 Eylül askerî müdahalesini yapanların öne sürdüğü gerekçelerden biri siyasî istikrarsızlık idi. Can kayıplarına yol açan sokak çatışmaları sert müdahaleler ve geniş kapsamlı yargılamalarla

dindirildi, sosyal hareketliliğin unsurları olan sendikalar kapatıldı, memurlara grev yasağı getirildi, üniversitelerde büyük bir tasfiye yapıldı ve YÖK kuruldu. 12 Eylül öncesi istikrarsızlığa yol açan tek etken sivil toplumun veya “sokağın” faaliyetleri değildi. 1970’ler boyunca AP ve CHP parlamentoda salt çoğunluğu yakalayamamış ve kısa ömürlü koalisyonlar görev yapmıştı. 1980 yılında süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün yerine geçecek kişi de TBMM’de uzayıp giden “tur”ların sonunda bir türlü seçilememişti. 12 Eylül yönetimi 1982 Anayasası’ndaki yüzde 10’luk seçim barajı ile bu sorunu çözmeye çalıştı. Bütün siyasî partiler kapatılıp geçici maddeyle liderlere 10 yıllık siyaset yasağı getirildikten sonra 1983 genel seçimleriyle iktidar sivilere bırakılırken Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti seçime girme izni aldı ve ANAP tek başına iktidara geldi.

12 Eylül’ün baskı ve yasaklarla istikrarı sağlama çabası, postal seslerinin yankılarının hâlâ duyulduğu 1983’te başarı gösterdiyse de siyasî partiler ve TBMM düzleminde istikrarsızlık bir süre sonra daha güçlü bir şekilde geri dönecekti. Üstelik ironik bir şekilde, 12 Eylül’ün merkez sağ ve merkez solu parçalaması bu istikrarsızlıkta önemli bir paya sâhipti. 1987 yılında “yasaklı” liderlerin siyasete dönüşü konusu gündeme geldi ve bu konuyla ilgili referandum yapıldı. Sonuç küçük bir farkla 12 Eylül öncesi liderlerin lehine oldu. Siyaset yasakları kalkan liderler daha önce perde arkasından yönettikleri partilerinin başına geçti. 12 Eylül’ün “dikensiz gül bahçesi”nde siyasete hâkim olan Turgut Özal, ANAP’ta “dört eğilimi birleştirdiklerini” söylese de doğal tabanı merkez sağ seçmen idi ve Süleyman Demirel’in DYP ile siyasete dönüşünden sonra merkez sağ iki parçalı hâle geldi. Merkez solda ise CHP isminin dirilttilmesini istemeyen Bülent Ecevit siyasete neredeyse “aile partisi” olan Demokratik Sol Parti ile devam etti. DSP’nin soldaki büyük rakibi, HP ile birleşip SHP adını alan Erdal İnönü’nün Sosyal Demokrat Partisi oldu. Bu parti daha sonra yeniden kurulan CHP’ye katılacaktı.

Kısa bir özetle anlatmaya çalıştığımız gibi, 12 Eylül’den sonra merkez partiler parçalandı ve sağda ANAP ile DYP çekişmesi, solda SHP/CHP ile DSP çekişmesi Türk siyasetinin temel gündem maddelerinden biri hâline geldi. Böyle bir siyasî dengede, daha önce merkez partilerle boy

ölçüşemeyen hareketler daha güçlü bir alan kazanma fırsatını elde ettiler. Henüz 12 Eylül öncesinde marjinalleşen sosyalist solun 12 Eylül sonrası şartlarında daha da zayıfladığı ve ülkücü hareketin tek başına güçlü bir aktör hâline gelemediği bir ortamda merkez partilerin bölünmesinden en büyük faydayı elde eden İslâmcılar oldu. Fakat Necmettin Erbakan’ın Refah Partisi’nin ve genel olarak İslâmcılığın yükselişi tek başına merkez partilerin parçalanmasıyla açıklanamayacak kadar geniş ve kapsamlı bir konu.

İslâmcılığın Bölgesel Yükselişi

Türkiye’de İslâmcılığın 1980’lerden sonra yükselişe geçmesinin çok farklı nedenlerinden bahsedilebilir. Daha genel ve uluslararası etkenlerden biriyle başlamak gerekirse, Müslüman Orta Doğu ülkelerindeki ideolojik dönüşüme değinilmelidir. Kuruluşundan itibaren şerî hukukla yönetilen bir monarşi olan Suudî Arabistan hâric olmak üzere bölge ülkeleri Soğuk Savaş döneminde laik ve sosyalist eğilimli Arap milliyetçiliğinin etkisi altındaydı. Filistin “davasının” öncüsü olan Mısır lideri Nasır’ın yıldızının parladığı, BAAS ihtilâlciliğinin gündeme geldiği, anti-emperyalist Üçüncü Dünyacılığın damga vurduğu yıllarda Orta Doğu büyük çalkantılara sahne oldu. İsrail’le yapılan savaşlardaki başarısızlık, Batı’nın emperyalist operasyonları, Filistinli mülteciler sorunu, pan-Arabist denemelerin hüsrani, bölge ülkelerinin birbirleriyle rekâbeti, halkın vergileri orduları beslerken toplumsal kalkınmanın sağlanamaması, otoriter rejimlerin yarattığı tepkiler ve sonu gelmeyen krizler parlayan yıldızın sönmesine neden oldu. Müslüman sekülerizminin anti-tezi olan Müslüman Kardeşler ideolojisi yasaklara ve şiddetli müdahalelere rağmen en örgütlü toplumsal muhalefet vasfını taşıyordu. Dolayısıyla gözden düşen BAAS’çılığın yerini İslâmcılık almaya başladı.

Arap ülkelerinden ayrı olarak kendine has bir tarihi olan İran’da 1979’da gerçekleşen “İslâm İnkılâbı” ile yıkılan Pehlevî hanedanının yerini molla rejimi aldı. Aynı yıl Afganistan’da Sovyetçi hükûmetin dâveti üzerine ülkeye giren Sovyet ordusu ile ABD destekli cihatçıların savaşı başladı. Pakistan’da 1977’de darbe ile iktidara gelen Ziya ül-Hak, hukuku şerî hükümlere göre düzenlemeye başladı. Mısır’da Nasır’ın halefi Enver Sedat

“tarihî düşman” İsrail’le ilişkileri düzeltmeye çalışıp Camp David anlaşmasını imzalayınca Arap Birliği’nden kovuldu ve 1981’de suikast sonucu öldürüldü. Arap Alevîsi Esad ailesinin yönetimindeki Suriye’de 1982’de Sünnî İslâmcıların ayaklanması büyük bir şiddetle ezilirken kısmen hâkimiyet kurdukları Hama’da âdetla tuzla buz edildiler. BAAS rejimiyle yönetilen diğer ülke Irak’ta da Saddam, Şii’leri kontrol etmeye çalışıyordu ve onlara destek veren İran ile 1980 Savaşı patlak verdi.

Bu Bölge ülkelerinde 1970’lerin ortalarından itibaren yükselen İslâmcılık dalgası, Türkiye’deki İslâmcılığı da etkiledi. İran’ın rejim ihracı politikası ve petro-dolar zengini Suudî Arabistan’ın “Rabıta” örgütü aracılığıyla İslâmcılığı finanse etmesi, arada meşrep, mezhep farkları olsa da siyasî İslâm’ın güçlenmesine yol açtı. İslâm dünyasında ortaya çıkan yeni dinamikler Türkiye’deki İslâmcıları cesaretlendirdi ve diğer gelişmelerle birlikte İslâmcılık giderek daha çok öne çıkan bir “alternatif” hâline gelmeye başladı. W. Cleveland’ın ifâdesiyle “Ortadoğu’nun ve ötesinin İslam devletleri, 1970’ler ve 1980’lerde siyasal ve toplumsal hayatta İslam’a yeniden merkezi bir rol verilmesi için kamuoyunun baskısını” yaşadılar.

Kenanizm ve Türk-İslâm

Atatürk simgesi Türk toplumunun en büyük meşruiyet araçlarından biri olduğu için -15 Temmuz dâhil- bütün başarılı ve başarısız askerî müdahaleler Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü söylem düzeyinde öne çıkarmış ve bu yoldan toplum nezdinde meşru bir konuma gelmek istemiştir. 12 Eylül yönetimi de bu şekilde Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü dilinden düşürmedi. Bâzı Atatürkçü/Kemâlist aydınlar buna tepki olarak 12 Eylül anlayışının Kemâlizmden farklılığını vurgulamak için “Kenanizm” kavramını ürettiler. 12 Eylül’ün Atatürkçülük söyleminde samimî olmayışına, başka bir deyişle “iki”yüzlü oluşuna dair gerekçelerden biri din dersinin 1982 Anayasası ile anayasal bir zorunluluk hâline getirilmesidir. Bu, aynı dönemde üniversitelerde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi derslerinin daha yaygın bir şekilde zorunlu hâle getirilmesiyle birlikte değerlendirilecek olursa 12 Eylül’ün nasıl bir “sentez” ve “merkez” inşâsına giriştiği görülecektir.

Hükûmet istikrarsızlığı siyasî yasaklar ve yüzde 10 barajı ile, toplumsal istikrarsızlık katı güvenlikçi politikalarla, idam ve işkencelerle giderilmeye çalışılıp, toplum mühendisliği kapsamında da hem Atatürkçülüğü hem İslâmiyet’i barındıran yeni bir merkez politikası oluşturuldu. Askerî yönetimin sürdüğü yıllarda caddelere Atatürk adı verildi, yeni Atatürk heykelleri dikildi, Atatürk yalnızca “duran” bir simge olarak yaygınlaştırıldı. Diğer yandan Kenan Evren mitinglerde âyet okurken Millî Eğitim Temel Kânunu’nda yapılan değişiklikle İmam-Hatip Liselerinden mezun olanların İlahiyat Fakülteleri dışındaki bölümlere girebilmelerine olanak tanındı. Böylece 1990’larda “Refah Partisi’nin arka bahçesi” denilecek olan kadroların kamu kurumlarına yerleşmesi 12 Eylül döneminde mümkün kılınyordu. Türk-İslâm sentezinin “karargâh”ı sayılan Aydınlar Ocağı da 12 Eylül’le birlikte devletin Türk-İslâm sentezini benimsediğini ifâde etmişti. Kemâlist modernleşmenin en temel unsurlarından biri olan dinin bireysel bir tercih meselesinde dönüştürülmesi projesinin aksine dine kamusal bir rol atfediliyordu.

24 Ocak Türkiye’si

Kimilerine göre 12 Eylül ihtilâlinin yapılaş amaçlarından biri 24 Ocak 1980’de alınan iktisadî kararların uygulanabileceği, toplumsal muhalefetten arındırılmış bir zemini oluşturmaktı. Gerçekten de 24 Ocak, 12 Eylül ve yeniden sivil siyaset arasında ekonomi politikaları anlamında bir süreklilik vardır. 24 Ocak kararlarını hazırlayan Devlet Plânlama Teşkilatı Müsteşarı Turgut Özal, 12 Eylül döneminde Bülend Ulusu hükûmetinde Başbakan Yardımcısıdır ve 1983 seçimlerinden sonra kurulan hükûmette de Başbakandır. 1980’ler, sosyal harcamaların yüksek olduğu refah devleti modelinden neo-liberal serbest piyasa ekonomisine geçildiği, ABD’de ve İngiltere’de Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’in iktidarda olduğu “yeni sağ” dönemidir. Türkiye bu dönemde ithâl ikâmecî politikaları terk edip küresel ekonomiyle bütünleşti. Devletin ekonomi üzerindeki rolü azaltılıp serbest piyasa ekonomisinin koşulları hazırlandı.

24 Ocak ekonomisinin ve Özallı yılların yarattığı rekâbetçi toplumda kırdan kente göç eden

kitlelerin şehirde tutunma ve sosyal dayanışma ihtiyaçlarının temini “piyasa”ya hâvale edilmişti. Devletin çekilmesiyle oluşan boşluğu tamamen dolduracak bir seküler sivil toplumun varlığından söz etmek ise olanaksızdı. 1980 öncesi beş yıllık aralıklarda ortalama yüzde 3 artan kentlilik oranı 1980-1985 arasında 10 puan artarak yüzde 43,9’dan yüzde 53’e yükseldi. 1990’da bu oran yüzde 59’a ulaştı. 1970’te 3 milyon olan İstanbul nüfusu ise 1980’de 4,7 milyona, 1990’da 7,3 milyona çıktı. 2000’e doğru bu sayı 10 milyona doğru ilerleyecekti. Devletin “sosyal” görevlerini terk ettiği dönemde kırdan kente ve büyük şehirlere göç edenlerin şehirde tutunmasını sağlayan yapı cemaatler oldu. Böylece yeni “kentli” nüfus ile İslâmî örgütlenmeler arasında bir bağımlılık ilişkisi meydana geldi. Kırdan kente ve büyük şehirlere göç eden nüfus, geleneksel değerlerini ve yaşama biçimini de yanında getirmişti. Muhafazakârlıktan İslâmcılığa uzanan sağ ideolojiler bu kitlenin “yabancılaşma”ya, “yozlaşma”ya yâni değişime karşı tutundukları dal oldu. Bu şekilde kentlerde içe kapanık, grup ilişkileri güçlü, birey ve özne olmaktan uzak, eleştirel tutumu bulunmayan ama “öteki”ne karşı savunma (saldırı?) refleksi güçlü kitleler ve oluşturdukları ilişkiler ağı yaygınlaştı. Geçim kaygısıyla göç eden yoksul kitleler, dâhil oldukları grup içi ilişkilerde hiyerarşik dezavantaja sâhip iken İslâmcı ideoloji onlara “öteki”ne karşı üstünlük duygusunu verdi. Bu “üstünlük”, Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana “Müslümanların” ezildiği, hor görüldüğü, İslâmiyet’e ve İslâmî değerlere en kötü muamelelerin yapıldığı iddialarını barındıran bir “mazlumluk” anlatısı ile birlikte işlendiği için öfkeli bir ruh hâline sebebiyet verdi. Popülizmin ayırt edici niteliklerinden olan, toplumsal kesimleri meşru-gayrimeşru veya gerçek-sahte olarak sınıflandırma ilkesi burada dindar-laik ayrımıyla işlerlik kazandı. Modern toplumun oluşturduğu “tekçi” seküler yurttaşlık hukukunun Türkiye’de hayata geçirilmesi süreci bu şekilde 1980 sonrası hızlı kentleşme ile büyük yara aldı ve sosyal gruplar arası rekâbet, gerilim, hattâ kutuplaşma ve çatışmalar hızlandı.

Medeniyetler Çatışıyor

Samuel Huntington’ın 1990’lardaki ünlü medeniyetler çatışması tezine göre dünyayı Batı, İslâm, Konfüçyüs vb. medeniyetlerin çatışması bekliyordu. Soğuk Savaş sonrası komünizm

tehdidinin yerini “radikal İslâm” almıştı. Sovyetler’in güneyindeki coğrafyada ABD tarafından desteklenen İslâmcılık artık ABD’nin yeni düşmanı olmuştu. Dünyada ve bölgedeki “radikal İslâm” gündemi İslâm kimliğinin altının daha kalın çizilmesine neden oldu. Müslüman çoğunluklu ülkelerde İslâmî hassasiyetler daha fazla öne çıkmaya başladı. 1990’lardaki Bosna ve Çeçenistan olayları beynelmilel İslâmî kimliği ve dayanışmayı güçlendirdi. 1988’de kurulan HAMAS, FKÖ’nün yerini aldıktan sonra Filistin davası da daha İslâmcı bir karaktere büründü.

Aynı dönemde Batı dünyasında demokrasi algısının değiştiği, küreselleşme ve çok kültürlülük tartışmalarının yapıldığı bir süreç yaşanıyordu. Avrupa Birliği’ne üye olmaya çalışan Türkiye de dışarıdan gelen “demokratikleşme” baskılarıyla karşı karşıya idi. Zamanın ruhu “tekçi” modernizmin yerine etnik ve dinî kimliklere dayalı “çoğulculuk”tan yana idi. Radikal İslâmcılığa alternatif olarak laiklik değil “ılımlı” İslâm destekleniyordu. Modern öncesi kimliklere dayanan ideolojiler, dönüştürülmesi gereken bir durum değil sistemin merkezine taşınması ve kamusal alanda görünür kılınması gereken bir olgu olarak görülmeye başladı. Buna uygun bir şekilde 1991 yılında komünist akımları cezalandıran Türk Ceza Kânunu’nun meşhur 141 ve 142’nci maddeleri -artık “komünizm tehlikesi” kalmadığı için- kaldırılırken laiklik karşıtı oluşumlara karşı konulmuş 163’üncü madde de bunlarla birlikte ilga edildi. Oysa dinî referanslı ideolojiler toplumu bin yılı aşkın bir tarih öncesinde ortaya çıkmış kurullarla tepeden tırnağa düzenleme iddiasındaydı ve bu bakış açısı farklı sosyal grupların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almak yerine tahakküm ideolojilerine fırsat vermiş oluyordu. Fakat siyasî partiler seçmenden daha fazla oy alma üzerine kurulu bir sistemin içinde rekâbet ettikleri için ortaya çıkan tabloyu zaman zaman bir “realite” kabûl edip iktidar hesapları yapmayı yeğliyordu. Sonu 28 Şubat’a varacak olan süreçte yüksek yargı ve TSK gibi bürokratik güçler ise dipten gelen dalganın rejimin temellerini sarstığını fark ederek İslâmcı siyaseti var gücüyle engellemeye çalışıyordu. Medya, siyasî partiler ve sermaye grupları bu gerilimde çeşitli güç odaklarıyla birlikte hareket ediyordu.

Huntington’ın kitabında yer alan bir kavramlaştırmaya (“bölünmüş ülke”) göre bâzi

ülkeler -kendisinin tasnif ettiği- farklı medeniyetlerin etkisi altına girmiştir ve parçalı bir toplumsal yapıları vardır. Huntington, Türkiye'yi de bu bölümlü ülkeler arasında sayıyor ve Türkiye'nin "Atatürk kalibresinde" bir lider ile Atatürk'ün Batılılaşma mirasını reddederek İslâm dünyasının lideri olabileceğini söylüyordu. Nitekim Türkiye 1990'lı yıllardan itibaren gittikçe baskın bir şekilde iki farklı medeniyete mensup kesimlerin mücadelesine sahne oldu. 2000'li yıllarda bu süreç, Atatürk'ün "kalibrası"ne öykünen ve etrafında gittikçe bir kurucu lider miti inşa edilen bir siyasetçinin inisiyatifiyle ilerledi. Elbette bu süreci ortaya çıkaran şey Huntington'ın öngörülerini yazması değil Türkiye'nin tarihsel, sosyal, iktisadî ve siyasî koşulları ile uluslararası koşullar idi.

Merkez Siyasette Yozlaşma ve Krizler

Türkiye'de İslâmcılığın yükselişinin küresel, bölgesel, bürokratik ve sosyo-ekonomik yönlerine özet olarak değindikten sonra tekrar siyaset arenasına dönersek, İslâmcılığın kendi faaliyetlerinin yanı sıra merkez sağ ve merkez sol partilerin başarısızlıklarının da İslâmcılığa alan açtığı bir süreçle karşılaşmaktayız. 1983'te tek başına iktidara gelen ANAP, 1991'e kadar Türkiye'yi tek partili hükûmet olarak yönetti ve ayrıca 1989'da Cumhurbaşkanı seçilen Özal 1993'teki ölümüne kadar bu görevi -parlamente sistemin işleyişine aykırı bir biçimde- icracı bir anlayışla yürüttü. Gerek "yasaklı" liderlerin dönüşü, gerek gelir adaletsizliği yaratan iktisadî durum nedeniyle ANAP'ın oyları her seçimde biraz daha azaldı.

1989 yerel seçimlerinde ANAP devrinin kapanmakta olduğunun ilk işaretleri görüldü. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyükşehir belediyeleri SHP'ye geçmişti. Türkiye genelinde de SHP yüzde 28 ile birinci olmuş, ANAP ise DYP'nin ardından üçüncü sırada kalmıştı. İki yıl sonraki 1991 genel seçimlerinde de ANAP ikinci parti oldu. Seçimden sonra oluşan 450 üyeli parlamentoda DYP'nin 178, ANAP'ın 115, SHP'nin 88, RP'nin 62 ve DSP'nin 7 sandalyesi vardı. Hem ANAP'ın 8 yıllık iktidar dönemine son veren hem de Refah'ı dışarıda bırakan DYP-SHP hükûmetiyle koalisyonlar dönemi geri döndü. Hükûmeti kuran iki parti 1946'dan beri birbiriyle sıkı bir mücadele içine giren CHP ve DP/AP

geleneğinin partileriydiler. 1991 itibariyle geçerli olan tabloda büyükşehirler başta olmak üzere il belediyelerinin büyük bölümü SHP ve DYP'nin elindeydi ve hükûmette de bu partiler vardı. 1993'te Özal'ın beklenmedik ölümü üzerine Cumhurbaşkanlığına da Süleyman Demirel seçilmiş ve Demirel'den boşalan DYP Genel Başkanlığı ile Başbakanlığa Tansu Çiller geçmişti.

1989 ve 1991'in yükselen partileri DYP ve SHP ellerine geçen fırsatı iyi değerlendiremedi ve Türkiye yaşanan sosyal çatışmaların da etkisiyle sosyo-ekonomik krizlerin içine girdi. 70'lerin "halkçı" CHP siyasetinin mirasını sürdürme iddiasında olan SHP, 1993'te patlak veren İSKİ skandalı ile büyük bir itibar kaybı yaşadı. DYP'de de Çiller'in mal varlığı ve bakanlık döneminden itibaren zenginleşmesi ile ilgili tartışmalar siyasetin ana gündemi hâline geldi. Çiller ailesinin siyasetteki etkinliği ve ihâlelerdeki yolsuzluk iddiaları DYP-SHP koalisyonunun giderek kan kaybetmesine yol açtı. Bu dönemde SHP hükûmet ortağı olduğu için Çiller hakkındaki önergelerin aleyhinde oy kullanıyordu. 1991 seçimlerine "herkese iki anahtar" gibi sloganlarla giren DYP ve en güçlü sol parti olan SHP'nin koalisyon hükûmeti 1994'teki 5 Nisan kararları ile dar gelirli kesimlerin üzerindeki yükü daha da arttırdı. Özal'ın ekonomi politikalarıyla gelen yüksek dış borç ve bütçe açığı gibi sorunlara çözüm olarak alınan KİT'lerin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatının arttırılması, maaş ve ücret artışının sınırlı tutulması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, kamuya personel alımının dondurulması, tarıma desteğin sınırlandırılması gibi kararlar geniş kitleleri olumsuz etkiledi.

Merkez sağ ve merkez solun iki partisi 27 Mart'taki yerel seçimlere ve 1995'teki genel seçimlere bu şekilde yıpranarak girdi. Yerel seçimlerde İSKİ skandalının yaşandığı İstanbul başta olmak üzere pek çok büyük kentin belediyesi Refah'a geçti. Ülke genelindeki oy oranında RP (yüzde 19,1) üçüncü sıradaydı fakat üzerindeki DYP (yüzde 21,4) ve ANAP'la (yüzde 21) arasındaki fark 700 binden daha azdı ve en çok sayıda il belediyesini kazanan parti olmayı başarmıştı. 12 Eylül'den sonra merkez sağ ve merkez solun parçalanışı en büyük etkisini bu seçimde gösterdi. SHP, DSP ve yeniden kurulan CHP farklı adaylarla seçime girdi. Üç partinin oylarının toplamı yüzde 26'ya denk geliyordu. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi

seçiminde SHP'li Zülfü Livaneli'nin yüzde 20,3'ü, DSP'li Zekeriya Temizel'in yüzde 12,3'ü ve CHP'li Ertuğrul Günay'ın yüzde 1,3'üne, yâni bölünmüş yüzde 34'e karşı RP'nin adayı Tayyip Erdoğan'ın yüzde 25'le seçimi kazanması bugün dahi devam eden bir özeleştirisi konusu olmuştur. Sonuçta RP pek çok önemli şehrin belediye başkanlığını kazanmış ve İslâmcılığın yükselişi devam etmişti.

Merkez sağda 1993 itibariyle ANAP lideri Mesut Yılmaz ile DYP lideri Tansu Çiller'in genel stratejisi, kendi ideolojik alanını konsolide etmek için merkez sağın diğer partisini yıpratmak idi. Hesaba göre DYP ne kadar zayıflarsa ANAP o kadar güçlenecekti, ANAP için de tam tersi geçerliydi. İki partinin birbirine yönelik eleştirileri toplamda yoğun bir merkez sağ (öz)eleştirisini ortaya koyuyordu. 1983'ten beri merkez sağ partiler tek başına veya koalisyonla iktidarda bulunuyordu. Bu dönemde ne ANAP'ın 24 Ocak ekonomisi ne DYP'nin 5 Nisan programı halkın refah talebini karşılayabilmişti. Halkın yoksullaşmasına karşılık merkez sağ iktidarlar döneminde siyasetin iyiden iyiye zenginleşme aracı hâline gelmesi ve yolsuzluklar, merkez partiler etrafında şekillenen siyaset kurumuna olan güveni giderek düşürdü.

Değişen iktidarlara rağmen önemli problemlerin değişmeden kalması "düzen" in sorgulanmasına yol açtı. Böyle bir ortamda "düzen karşıtı" hareketler toplumsal kesimler nezdinde giderek artan bir oranda umut olarak görülmeye başladı. 12 Eylül öncesindeki gibi iki "dev" partinin birbirinin yıpranmasından doğan boşluğu doldurduğu bir yapı olmadığı için oy oranları ve potansiyeli birbirine yakın olan çok sayıda partinin dönemselsel olarak yükseldiği görülüyordu. Değişen uluslararası, bölgesel ve sosyolojik dinamiklerin etkisiyle sol da eskisi gibi "birinci alternatif" olma hüviyetini kaybetmişti. Ancak SHP/CHP'nin başarısız olması hâlinde seçmen Ecevit'in DSP'sine kayıyor, aynı şekilde DSP'den umduğunu bulamayanlar CHP'ye yöneliyordu. RP ise aslında ANAP ve DYP gibi sağ parti olduğu hâlde, ısrarla öne çıkardığı hayâlcî ve hamasî "Adil Düzen" söylemi sâyesinde, sistemden istediğini alamayan mutsuz insanların yöneldiği alternatif hâline geliyordu.

1995 sonundaki genel seçimlerde rakiplerini "Bunların hepsi düzen partisi!" diyerek aynı kefeye koyan RP yüzde 21,3 ile ilk kez sandıktan birinci parti olarak çıktı. Yüzde 19'larda kalan ANAP ve DYP'nin ardından DSP yüzde 14,6 ve CHP yüzde 10,7 ile barajı geçen diğer partiler oldu. 1995 parlamentosunda ilk bakışta göze çarpan, birbiriyle didişme hâlindeki ANAP ile DYP ve DSP ile CHP birbirine yakın oylar alırken İslâmcı partinin tek başına onların önüne geçmesidir. Seçimden sonra da bu durum devam etti. Güç belâ kurulan ANAP-DYP koalisyonu (E. Kongar'ın deyişiyle "birbirinin kuyusunu kazan ortaklar" hükûmeti) kısa sürede çöktü. 1996 Haziran'ında RP-DYP hükûmeti kuruldu. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk kez İslâmcı bir partinin lideri Başbakan olmuştu. Öte yandan Özal döneminden itibaren palazlanmaya başlayan taşralı muhafazakâr sermaye grupları TÜSİAD'a alternatif olarak ortaya çıktı. Özel televizyonlara izin verildikten sonra TGRT, Kanal 7 gibi televizyon kanalları İslâmcıların kamusal alandaki sesi oldu. Hâl-i hazırda İmam-Hatip Liseleri ile birlikte kuran kursları ve cemaat evlerinde İslâmcılığın altyapısını güçlendiren ideolojik faaliyetler devam etmekteydi. RP'den bağımsız olmakla birlikte Fetullah Gülen'in faaliyetleri de o yıllarda giderek genişliyordu. 1990'dan itibaren Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu gibi seküler kesimden aydınların öldürülmesi ve Madımak Katliamı gibi olaylar toplumsal kesimler arasındaki kutuplaşmayı ve çatışma kültürünü güçlendirdi. Geline nokta İslâmcılık nicelik olarak "marjinal" kalmaktan çıktı ve siyaset, iş dünyası, "sivil toplum" ve medyada görünür bir hareket şekline aldı.

Nâfile "Balans Ayarı"

Türk siyasetinde zâten etkin bir rolde bulunan TSK, RP-DYP hükûmetinin kurulmasından itibaren sistem üzerindeki etkisini giderek arttırdı, darbe söylentileri ve medyanın baskısı altındaki hükûmet bu sıkışmaya çok uzun süre dayanamadı. 28 Şubat 1997'deki tarihî Millî Güvenlik Kurulu toplantısında irticaya karşı tedbir kararları alındı ve hükûmetten bu kararları uygulaması istendi. MGK toplantısından üç hafta önce Sincan'da gündüz vakti tankları caddelerden yürüterek RP'lilere gözdağı veren TSK, toplantıdan sonra da bu kararların uygulanmasının tâkibi ve hızlandırılması için bürokrasi ve basın

mensuplarına yönelik brifingler düzenledi. Başbakanlık'ta tarikat liderlerine iftar verilmesi, RP'li milletvekillerinin ve belediye başkanlarının Atatürk'e hakaretleri, Erbakan'ın Libya ziyaretinde Türkiye'nin küçük düşürülmesi, kamuda dinci kadrolaşma, Susurluk olayında açığa çıkan kirli ilişkilerin üzerine gidilmemesinin yarattığı toplumsal tepkiler ve "Kudüs gecesi" gibi olayların etrafındaki tartışmalar sonucu oluşan bunalımlı havada önce Mayıs'ta Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından RP'ye kapatma davası açıldı, ardından Haziran'da Erbakan, Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sundu.

1996 Haziran'ı ile 1997 Haziran'ı arasındaki bir yıllık dönemde ordu, yargı bürokrasisi ve medya tarafından RP-DYP hükûmetinin istifaya zorlanması ve öncesi ve sonrasında RP aleyhine yapılan işlem ve faaliyetler "düzen" ile kitleler arasındaki güvensizliği ve gerilimi zirve noktasına çıkardı. Elbette tek başına RP'nin tabanı Türkiye'de çoğunluğu teşkil eden bir niceliğe sâhip değildi. Fakat ekonominin durumu, siyasî istikrarsızlık ve çözülemeyen sorunlar karşısında halk faturayı doğal olarak dönemin güçlü aktörlerine kesiyordu. Refah-Yol'dan sonra ANAP, DSP ve -DYP'den ayrılanların kurduğu-DTP bir araya gelerek Ana-Sol-D hükûmetini kurdu, CHP de dışarıdan destek verdi. TSK'nın 28 Şubat kararlarının uygulanması için yaptığı baskılar altında bir buçuk yıl görevde kalan hükûmet, Türkbank'ın özelleştirilmesinde mafya ve siyasetin iç içe geçtiği usûlsüzlüklerin ortaya çıkmasıyla çöktü.

Ocak 1999'da, Nisan ayındaki yerel ve genel seçimlerden önceki geçiş dönemi için DSP'nin azınlık hükûmeti kuruldu. Türkiye'nin baskıları sonucu 1998 Ekim'inde Suriye'den çıkarılan ve İtalya-Yunanistan-Rusya üçgeninde kendisine yer arayan terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan, şubat ayında Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirildi. Bu gelişme 1979'dan sonra ilk kez başbakanlık koltuğuna oturan Ecevit'e ve milliyetçilik konusundaki en hassas parti olan MHP'ye puan kazandı. Sandıktan DSP yüzde 22,1 ile birinci, MHP yüzde 17,9 ile ikinci olarak çıktı. Kapatılan RP'nin devamı olan Fazilet Partisi yüzde 15,4'te kaldı. ANAP ile DYP'nin düşüşü onları yüzde 13,2 ile yüzde 12'ye kadar getirdi. İki parti 1991'de toplam yüzde 51'i bulmuşken 1995'te yüzde 38,7'i, 1999'da ise ancak yüzde

25,2'yi toplayabilmişlerdi. 1995'te barajı kıl payı geçen CHP ise bu kez yüzde 8,7'de kaldı ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez seçime girip meclise girememeye başarısızlığını gösterdi. Aynı gün yapılan yerel seçimlerdeki oy dağılımı da birkaç puanlık farkla benzer idi. Refah-Yol koalisyonunun partileri dışındaki üç parti bir araya gelerek DSP-MHP-ANAP koalisyon hükûmetini oluşturdu.

"Post-modern darbe" olarak da tanımlanan 28 Şubat ile RP'nin iktidardan düşürülmesi ve 28 Şubat MGK kararlarının uygulanmaya başlaması, rejim krizini giderme konusunda ancak Pirus zaferi denebilecek bir kazanım elde edebildi. RP kapatıldı, Erbakan beş yıl için siyasetten men edildi, Tayyip Erdoğan okuduğu bir şiirdeki ayrımcı ifâdeler nedeniyle hapse mahkûm oldu ve belediye başkanlığına son verildi, üniversitelerdeki türban yasağı sıkı bir şekilde uygulanıp buna karşı protesto amacıyla eylemler düzenlenirken 18 Nisan'da milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın TBMM'ye türbanla gelmesi meclisi karıştırdı. Siyasette ve ekonomideki sorunlar olduğu gibi durduğu için "balans ayarı"nın kalıcı bir etki yapması ve 28 Şubat'ın "bin yıl" sürmesi olanaksızdı. Siyasî bağlantıları olan şirketler zenginleşiyor, bankalar hortumlanıyor, Başbakan basına MGK toplantısında Cumhurbaşkanı ile kavga ettiklerini açıklıyor, Cumhuriyet tarihinin en büyük iktisadî buhranı olan 2001 krizi yaşanıyor, İçişleri Bakanı yolsuzlukların üzerine gittiği için görevden alınıyor, sağlık durumu kötüleşen Başbakan'ın ülkeyi yönetemez hâle geldiği söyleniyor, mafya ve çeteler devlet tarafından kullanılıyor, 1999 depreminde usûlsüz imara açılan alanlarda yapılan denetimsiz binaların enkazı altında binlerce insan can veriyordu.

Sâdece 1997-2002 arasına değil genel olarak 90'lar siyasetine hâkim olan bu tür olayların gelişmesiyle eş zamanlı olarak özel televizyonlar ortaya çıkmıştı. Batı televizyonlarından uyarlanan eğlence programları, "reality show"lar, ünlülerin lüks hayatını ekrana taşıyan magazin programları, yabancı pembe diziler ve erotik yayınlar muhafazakâr ve yoksul kitlelerin kimlik bunalımını güçlendiriyordu. Büyük iktisadî krizlerin gölgesi altındaki magazin bombardımanı karşısında kültürel şoka uğrayan toplumsal kesimlerin dışlanmışlık hissi derinleşiyordu. Huzur ve refahı temin edemeyen "sistem"; siyaseti, bürokrasisi ve

medyasıyla, egemen ve görünür olan bütün yüzleriyle güvensizlik uyandırıyor.

“Yeni Türkiye”

Böyle bir atmosferde girilen 2002 genel seçimlerinde, Millî Görüş gömleğini çıkararak “yenilikçi/genç kanat”ın kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 34,2 ile tek başına iktidara geldi. DYP ve ANAP ilk kez barajı geçemedi. İktidara gelen partinin bir sonraki seçimde büyük oy kaybı yaşaması tecrübesini bu kez DSP tattı ve 22,1’den 1,2’ye çakıldı. MHP 1999 öncesindeki gibi baraj altında kaldı. DSP’den giden oyları toplayan CHP yüzde 19,3 ile meclise giren ikinci parti oldu. Tabanı AKP’ye kayan Saadet Partisi yüzde 2,4’te kaldı. Toplum değişime o kadar açtı ki 42 yaşındaki Cem Uzan’ın Genç Parti’si 70 günde yüzde 7,2’yi bulmuştu. Seçimin ertesi günü Vatan gazetesinin manşetinde “Sandıktan Öfke Çıktı – Yoksulluk, yolsuzluk, adaletsizlik ve televizyonlardaki magazin çılgınlığı AKP’yi tek başına iktidara getirdi” yazıyordu. Bu tek cümlelik özet, neredeyse bütün partileri silip AKP’yi tek başına iktidara getiren süreci çok yalın bir şekilde anlatıyordu.

Arkasındaki süreçle birlikte 2001 krizi, Batı ülkelerinde popülist hareketleri güçlendiren 2008 krizinin Türkiye’deki erken bir versiyonu idi. Hızlı sosyo-ekonomik değişim, “orta direk”in erimesi ve alt sınıfların refah seviyesinde azalma, müesses nizam (veya “establishment”) ile toplum arasındaki gerilimler ve sonuç olarak kitlelerdeki ihmâl edilmişlik hissi, 2008 Batı ile 2001 Türkiye koşulları arasındaki ortak özelliklerdi. Dünya genelinde “kimlik” politikasının öne çıkması ve Orta Doğu’da İslâmcılığın yükselişe geçmesi, Türkiye’deki İslâmcı popülizme ivme kazandıran uluslararası etkenler oldu. 24 Ocak’la başlayan yeni dönemdeki ekonomi politikalarının yarattığı sonuçlar ile varoşlara yığılan kitleler zamanla bu hareketin temel dinamiği hâline geldi. Merkez partilerin halkın gündelik somut problemlerine çözüm getirmede başarısız olduğu ve yolsuzluk skandallarıyla geçen her dönemde İslâmcı popülizm tabanını biraz daha genişletti. Bütün bu sorunlar, dinci-laik ekseninde ortaya çıkan rejim krizinin aşılmasını gittikçe zorlaştırdı. 3 Kasım 2002 tablosu böyle bir sürecin içinde şekillendi.

2008 sonrası yükselen Batı popülizmleri ile Türkiye’deki İslâmcı popülizm karşılaştırılırken Türkiye örneğinde 12 Eylül’den sonra merkez sağ ve merkez soldaki bölünmelerin kendine has bir belirleyici etken olduğu söylenebilir. Bütün sosyal ve siyasî sorunlara rağmen bütünleşmiş bir merkez sağ veya merkez sol çoğunluğu İslâmcılığın önüne set çekebilir, en azından zaman kazanılabildi. Bunun dışında önemli bir farklılık da Batı’da öne çıkan popülist hareketlerin milliyetçi tonlar taşımasına karşılık Türkiye’de İslâmî yönü ağır basan bir hareketin iktidara gelmesidir. Örneğin Le Pen’in Fransız kimliğine atfettiği önemi Erdoğan’ın Türk kimliğine atfettiğini söylemek zordur. Daha ötesi, Erdoğan’a göre Türk kimliği sâdece Türkiye’de var olan onlarca etnik kimlikten herhangi biridir. “Kavmiyetçiliği” eleştirmek için sıkça referans gösterdiği âyetin ifadesiyle “üstünlük takvadadır”. İslâmiyet’in ağır bastığı bir kimlik tanımı; İslâm coğrafyası ile bütünleşme özelemleri, Kürt meselesinde “din kardeşliği” üzerinden çözüm üretme ve iç politikada laiklik hassasiyeti yüksek siyasî elitlerle kavga üzerine kurgulanmış taban konsolidasyonu gibi farklı işlevleri kapsayan bir niteliğe sâhipti. Özellikle PKK ile müzâkere yapılan yıllarda bu İslâmî kimliğin altı daha fazla çizilecek, 2015’ten sonra ise “yerli ve milli” kavramı çerçevesinde daha farklı bir politika izlenecekti.

AKP’nin ve Tayyip Erdoğan’ın popülizm bağlamında uluslararası literatürde öne çıkan bir örnek olarak belirmesi sürecini ele almak için 2002 seçimleriyle sınırlı kalmamak, özellikle 2013 yılından sonraki olayların üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmak gerekir. Bu yazıda ise Erdoğan popülizminin iktidar dönemi değil iktidara gelme süreci anlatılmaktadır. AKP’nin ilk yıllarında “gömlek çıkarmış”, AB’ye sıcak bakan, kısmen merkez sağ ve merkez sol unsurları bünyesine katmış bir görüntü vermesi Erdoğan “popülizmi” için 2002’nin erken ve yanlış bir tespit olduğu eleştirisine neden olabilir. Fakat AKP’nin ana tabanını oluşturan kesimin siyasî psikolojisi ve Erdoğan’ın birkaç yıl içinde “sistem”e karşı çetin bir muktedir olma savaşına başlaması, popülizmin karakterine uygun bir sürecin yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca parti yönetimi, milletvekilleri ve belediye başkanlarına bakıldığında AKP’nin büyük oranda Refah-Fazilet siyasetinin ürünü olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, özellikle Atatürkçü/Kemâlist kesim

tarafından başından itibaren “takiye” diye nitelendirilen siyasî mesajlarına rağmen AKP'nin İslâmî üstünlükçülük zihniyetine mensup popülist bir parti olduğu açıktır.

Bu çerçevede, “aşağıda” olanlara hiçbir hak tanımayan totaliter bir rejimin (veya devletin) inşasına başlanmıştır. Giderek şiddetini arttıran 16 yıllık iktidar döneminin sonunda yaşadığımız güncel gelişmeler de bu inşâ sürecinin içinde ortaya çıkan olaylardır. 24 Haziran'daki cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimleri bu inşâ projesinin ne yönde ilerleyeceğinin belli olacağı önemli bir kavşaktır. 24 Haziran seçimlerinde iktidar değişikliği yaşansa dahi ortaya çıkan muazzam tahribatın, fazlasıyla kutuplaştırılmış toplumsal yapının ve hayatî güvenlik ve ekonomi sorunlarının içinde hür, huzurlu ve çoğulcu bir Türkiye'nin tesis edilme ihtimâli kısa vâdede düşük gözükmektedir. Hattâ böyle bir durumda 28 Şubat'ın “tersinden” tekrarlanması dahi olasılık dâhilindedir.

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE POPÜLİZM

2/populizm-nedir-iyi-midir-kotu-mudur-bizde-nasildir/, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Çalışmamızın içeriğinde yer alacak haliyle popülizmin artan etkisi ile beraber dış politik karar alıcılarınca da tercih edildiğini söylemekteyiz. Ayrıca içinde yaşadığımız dönemde Türk dış politikası o kadar popülerleşmiş, dış politikaya gösterilen ilgi o kadar artmıştır ki, gazetelerin magazin yazarları bile artan talep karşısında, uzmanlık alanlarına girmemesine rağmen dış politika ile ilgili konuları köşelerine taşımaya başlamışlardır. Düne kadar farklı konuları işleyen; dış politika ile, dış politikada kararların nasıl alındığı, nasıl uygulandığı ve dış dünyadaki gelişmelerin karar alıcıları nasıl etkilediği ile ilgili yeterli bilgisi olmayan kişiler bile strateji uzmanı edasıyla yazıp çizmeye başlamışlardır.

Ahmet Yavuz GÜRLER

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde popülizm; “politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika” ve “halk yardakçılığı” olarak tanımlanmaktadır. Genellikle iç politika ve ekonomi politikalarında kullanılan bu terim; günümüzde dış politika vizyon, uygulama ve söylemlerinde de kullanılmaktadır. Popülist politikalar halkın beklenti, umut ve hassasiyetlerini istismar ederek bunları oya dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle popülist yaklaşımlar başlangıçta olumlu sonuçlar gösterse de bir müddet sonra gerçekçilik, bilimsellik ve akılcılıktan uzaklaşıldığı için siyasi ve ekonomik krizlerle sonuçlanmaktadır(<http://www.bilgesam.org/incele/2400/-turk-dis-politikasinda-populizm/#.WwHzeopx2Fk>, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Tarihi geçmişi olarak 16. Yüzyıla kadar giden, son yıllarda Batı demokrasilerinde yaygınlaşan kavram olarak öne çıkan popülizm, bir sistem ve program oluşturmamakla beraber siyasi partiler ve ideologlarca söylenegelen eylemlerin aralarında yer almaktadır.

Türk siyasi hayatında kavramlar ve ortaya çıkan ifadelerden –halkçılık, millet vb.- çokça tercih edilen söylemlerin popülizme yol açan eylemlere yol açtığı ve meşruiyet kaynağı olarak oluşturulma çabası göze çarpmaktadır (<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/04/0>

Dış politikanın bu denli popülerleşmesi olumlu ya da olumsuz bir takım sonuçlar doğurmuştur ve doğurmaya devam edecektir. Özellikle Türkiye gibi demokratikleşmekte olan bir ülkede bu etki kaçınılmazdır. Ne var ki, kitlelerin dış politikaya ilgisinin artması dış politikanın bundan böyle kitlelerin etkisi altına girdiği anlamına gelmemektedir. Türkiye'nin son dönemde izlediği aktif dış politikanın baş döndürücü hıza erişmesi temelde uluslararası konjonktürde yaşanan değişikliklerden ve Türk dış politikası karar alma mekanizmasının, daha önce görülmemiş bir ivme kazanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Geniş halk kitlelerinin dış politika üzerindeki etkisi şu ana dek hep marjinal düzeyde kalmıştır ve bundan sonra da öyle kalmaya devam edecektir(http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1146/turk_dis_politikasinda_ikna_guvenilirlik_ve_populizm, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Uygulamalar boyutuyla baktığımızda Türk dış politikasındaki sorunlar yumağının başlangıcını oluşturan Arap Baharı sürecinde – demokratikleşme tarafında mı yer almalı?/Diktatör liderleri mi tercih etmeli?- ikilemi içerisinde Mısır, Libya ve günümüzde de etkisi devam eden Suriye mevzuu ile beraber mevcut ilişki boyutunu kaybeden Türkiye'nin istediği gibi sonuç alamadığından Ortadoğu'da güvenilirlik veya örnek ülke durumunu ortadan kaldırmıştır. Özellikle ABD ve Batı eksenli politikalar bağlamında girilen eylemler beraberinde Türkiye'yi dış politikada karar alma mekanizmasını sıkıştırmış, sahip olunan geçmişte var olan kazanımların da kaybedilmesi sonucunu

ortaya çıkarmıştır. Konuya ilişkin olarak mezhep çizgisini reddeden ve çoğu soruna arabulucu rolünü üstlenerek dahil olan güvenilen ülke yerine tartışmalı aldığı kararların sonuçlarıyla yüzleşen ve en az hasarla tekrar ilişki kurmaya çalışan bir ülke ortaya çıkarmıştır. Halihazırda teoride ortaya konan derinlikli dış politika, hasarlı dış politikaya dönüşmüş ve Türkiye'ye ait olan dış politika ile iç politikanın ayrı ayrı değerlendirildiği ve daha realist politikaların uygulandığı düzenden çıkmasına popülist dış politika tercihlerinin oluşturduğu hasarla mücadele etme durumunu karışımıza çıkarmaktadır.

Kaynakça

BİLGESAM, “Türk Dış Politikasında Popülizm”, (<http://www.bilgesam.org/incele/2400/-turk-dis-politikasinda-populizm/#.WwHzeopx2Fk>, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

Gazete Duvar, “Popülizm Nedir? İyi midir? Kötü müdür? Bizde Nasıldır?”, (<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/04/02/populizm-nedir-iyi-midir-kotu-mudur-bizde-nasildir/>, (Çevrimiçi), 15.05.2018

TASAM, “Türk Dış Politikasında İkna, Güvenilirlik ve Popülizm”, (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1146/turk_dis_politikasinda_ikna_guvenilirlik_ve_populizm, (Çevrimiçi), 15.05.2018).

RÖPORTAJ:

**Dr. Rer. Soc. Burak GÜMÜŞ ile
'POPÜLİZM' ÜZERİNE**

**“Kutuplaşmış ve cehaletin kol
gezdiği yığınların bulunduğu
toplumlarda popülizm kesimler arası
nefret söylemi ve nefret eylemlerine
dönüşebilir, çünkü popülizmde akli
selim olmaya, soğuk kanlı neden-
sonuç analizlerine yer bırakılmıyor.”**

Hazırlayan:

Doğacan BAŞARAN

Deniz YÜCE

1. Popülizm tanımları arasında birbirine zıt olarak görünen iki tanım bulunmaktadır. Bunlardan ilki popülizmin popülizmin demokratik rejimler açısından tehdit olduğunu ve demokrasiye zarar verdiğini öne sürerken, diğer bir görüş ise popülizmin demokratik rejimlerin oluşmasına katkı sağlayan bir geçiş süreci olduğunu savunuyor. Siz Türkiye özeline baktığınızda, hangi tanımlayış biçiminin daha doğru olduğu kanaatindediniz? Biraz açıklar mısınız?

Özellikle jeopolitik çıkarların kesiştiği, Balkanlar, Kafkasya, Kırım, Ortadoğu gibi kriz veya savaş bölgelerinin arasında bulunan, terör sorunu, siyasal – kültürel ve diğer etnik, mezhepsel ve siyasal ayrışma noktaları üzerinden kutuplaşma ve gerginlikler yaşanan, yıllardan bugüne değin eğitim sisteminin erozyona uğrayan/uğratan ve de ekonomik sorunlar yaşayan ülkemizde popülizm şahsi kanaatimce karizmatik otoriter demagoglar tarafından kullanılabilir hale gelmiştir ve bu yüzden demokrasiye katkıda bulunacağını düşünmüyorum. İnsanlar zaten çeşitli alanlarda kurumsallaşmada sıkıntılar bulunan ve feodal değerlerin bir kısmının egemen olduğu ülkemizde genelde siyasal partilere

eşit yurttaşlar veya parti üyeleri olarak seçim ve oylama dışı katılmıyor, parti içi siyasal istikamet üzerinden halka veya tabana açık kanallar yok; Türk Siyasal Partiler Kanunu'nun Genel Merkezin İl ve İlçe Teşkilatlarına karşı tanıdığı geniş yetkilerden dolayı parti yönetimi de parti içi muhalefete hareket alanı tanımıyor. Böylece partilerin, ya yoz bir sistemin çözümünü getireceğine inanç pek yok ya da bürokratik partilere kendini alternatif olarak sunabilen ve internet ve sosyal medya üzerinden hızlıca örgütlenebilen yeni hareketler veya flashmoblar internetin sansürü veya yasakları nedeniyle de zaten hareket alanına sahip değiller.

Böylece alan gündem oluşturup halkın duygularını suistimal eden siyasetçilere kalıyor. Türkiye'nin durumu zaten ortada olduğundan genelde baskın bir lider otoriter tepeden inmece yönetim tarzıyla kitleleri peşinden sürükleyip kendi taraftarlarını cephesini sıklaştırmak için gerginlik siyasetiyle güderler. Buna en azından son 10 yıldan beri şahit olmaktayız. Kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü veya laiklik gibi konularda sıkıntı ve demokrasilerin gereği olan muhalefet etme ve özgürlük alanı hem hukuken hem de fiilen daralıyor. Yeni hükümet sistemiyle de zaten halkı coşturan ve güya kendini sistemin karşıtı gibi gösteren baskın liderler olarak tanıtırlar. Hatta mevcut cumhurbaşkanına kendini rakip olarak gören kadın bir siyasetçinin bile kendini eril, etkin, baskın olarak sunarak ve kendisini muhafazakar değerlerle uyumlu göstererek puan toplamaya çalışacağını düşünüyorum. Demokrasiye de gelince varsayalım ki adil bir seçim sistemi var ve oyların sayımında da hile yok sadece çoğunlukçu açıdan ele alınıyor. Yani azınlıkta kalanların söz ve itiraz hakkı pek yok. Böylece algılanan çoğunluğa göre de muhalif parti başkanları ve iktidara meydan okuyan alternatif liderler de ister istemez iktidara benzeşmeye çalışıyorlar.

Kutuplaşmış ve cehaletin kol gezdiği yığınların bulunduğu toplumlarda popülizm kesimler arası nefret söylemi ve nefret eylemlerine dönüşebilir, çünkü popülizmde akli selim olmaya, soğuk kanlı neden-sonuç analizlerine yer bırakılmıyor. Kahvede okey oynayan kitlenin algılarına uygun bir söylem takınan, feodal toplumlarda bağiran

çağırın haklı ve samimi görünür, basit çözümler sununca ve çözüyormuş gibi yapınca beğeni toplar.

Birkaç yıl önce özde değil de sözde, yani eylemsel açıdan değil de söylemsel bazda İsrail karşıtlığı halkın beğenisini toplarken, sol-sosyal demokrat cenahtan tutun bölücü terör örgütünün siyasi kolu gibi görünen partinin başkanına kadar herkes Tel Aviv karşıtı bir söylem takındı, bu alanda medya ve iktidar sayesinde hassasiyet gösteren halkın nezdinde puan kaybetmemek için. Böylece iktidarın kullandığı popülizm, muhalefeti de etkiliyor. Eylem bazında iktidar ve muhalefetin İsrail ile ilişkilerinin aslında nasıl olduğunu herkes alkışlarken, kimse kontrol etmiyor

Ya da geçici koruma statüsü tanınan Suriyeliler meselesinde, benzer bir popülizmi de muhalefette görmekteyiz. İktidarın bu statüdeki Suriyelilere karşı gütmüş olduğu açık sınır siyaseti kimi parti ve başkan adayları tarafından eleştirel bir dille gündeme getirilmektedir. Böylece güvenlik ve ekonomik sorunlarının asıl nedeni gibi sunulan ve böylece hedef haline getirilen bu insanların topluca kovulmaları söylemleri de bu kitleleri nefret suçunun kurbanları haline getirebilir. Bu konuyu iktidar partisi tabii “atlıyor” bu insanların Türkiye’ye gelmesine olanak tanıdığından ve bu insanlara soğuk bakan seçmenler tarafından kabahatli görüldüğünden dolayı, ama muhalefet partilerinin bir kısmı da bu durumu genel bir karşıtlık haline getirerek sağ popülizm yapmaktalar. Ya da TL’nin değer kaybını önlemek için 10 yıl önce Dolar yasaklansın kampanyasını organize eden İşçi Partisi’nin sol popülizmi gibi, halbuki TL her başka para birimine karşı değer kaybetti.

2. Türk Siyasi Tarihi incelendiğinde, siyasal hayatımızdaki pek çok hareketin lider ile özdeşleştiği ve seçim süreçlerinde parti programlarının çok fazla konuşulmadığı görülmektedir. Popülizmin yansıması olan bu durumun yarattığı zorluklardan bahsedebilir misiniz?

Popülizm kitleleri radikalleştirebilir ve bir beklenti haline sokabilir. 10 yıl önce İsrail karşıtı söylemleri bayrak etrafında bir yarış olarak karizmatik baskın lidere verilen reye dönüşmüş olsa bile, İsrail ile evvelden bugüne değin yürütülen, gerçekten iyi olan ekonomik ilişkiler veya verilen gerçek tavizler halkın nezdinde liderin samimiyetsiz olduğuna dair bir izlenim yaratabilir. Dış güç eksikliği veya konjonktürel sebeplerden dolayı er ya da geç sürekli ağız değiştiren veya kendisinin herhangi bir muhatapı tarafından aldatıldığını öne süren bir siyasetçi, inandırıcılık sorunu yaşayabilir. Elbette halkın kolektif belleği zayıfsa veya o an başka bir konu popülist bir tarzla gündemde tutulursa böyle bir sorunun da düşmanların anlık değişmesiyle aşıldığına şahit oluyoruz ve bu da siyasette tutarsızlığa neden oluyor.

Ayrıca iç politikada puan getiren sert retorik dış politikada da karizmayı halkın nezdinde arttırmak için ülkelerarası ilişkileri bozabilir? Bu istikrarlı tutarsızlık da liderden siyasete ve muhalefetten yandaşlara kadar gidebilir: Örneğin batı cephesinde miyiz, yoksa Avrasya ittifakında mıyız? Batı düşman ise, hatta darbe teşebbüsünde yer aldıysa, neden dostuz? İngiltere’ye giden muhalif önder hain sayılırken, iktidar temsilcisi neden görüşebiliyor? Şu anda kim dost, kim düşman? Putin mi, Obama’ mı, yoksa Trump mı? Dün “Ey Merkel” dediğimiz Almanya ile ilişkiler nasıl düzelecek? Bölücü terörist YPG 2013/5 yılında neden muhatap alındı? Yarın yine kim dost kim düşman olacak? Popülist söylemler güç ve çıkara göre güncellenirse tutarsızlıklar meydana gelir, öte yandan radikalleşen taban, yumuşama gerekirse nasıl zaptedilecek veya ikna olacak? Sert retorik ülke içi kesimler arası barışı bozabilir, ülkeler arası sert retorik izolasyona götürebilir.

Belki popülizm yüzünden gündeme getirilemeyen asıl sorunlar da halkı oyalamak için halkın gündemine yansımıyor.

3. Popülizm yalnızca Türk siyasetinde değil, dünya siyasetinde de hızla yükseliyor. Bu bağlamda Avrupa’da yükselen sağ ve sağ düşüncenin yükselişiyle birlikte ivme kazanan göçmen karşıtlığı ve İslamofobi gibi gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Avrupa’da artan ekonomik sorunlar ve bazı münferit terör eylemlerinin asıl faili popülist siyasetçilere göre zaten kültürel ve medeni açıdan öteki olarak sunulan göçmen Müslümanlar ve onların inandığı İslam dini. Halbuki Türk, Arap ve Acem Müslümanları 60’lı yıllardan bugüne değin Batı Avrupa’da bulunmaktadır ve o zamandan bugüne değin neden kitlesel terör eylemleri, iç savaş gibi durumlar yaşanmadı diye kimse sormuyor. Öte yandan bu terör eylemlerinde yer alanlar da on yıllardan bugüne kadar yaşayan Müslüman göçmenler mi yoksa Ortadoğu’dan yeni gelmiş kitlelerin içinde barınan unsurlar mı tartışılmıyor. Tüm göçmenler, hatta sığınmacıların hepsi güvenlik ve ekonomik istikrarı tehdit eden unsurlarmış gibi sokulup göçmen karşıtı eylemleri veya bir siyaseti meşrulaştırmış oluyorlar. Eskiden yabancı düşmanı damgasını yemekten korkan sağcılar bugünlerde daha fazla bir özgüvenle görüşlerini alenen dile getirebilirler ve temsilcileri de meclislerde daha fazla temsil edilmektedir. Genelde irtica ve teröristleri değil de tüm Müslümanları ve İslam dinini hedefe alan siyasetçilerin söylemleri medya vasıtasıyla kitlelere yayılıyor ve halkta topluyor, böylece insanlar arası sosyal ilişkilerde de Müslüman karşıtı nefret söyleminin ve nefret suçu eylemlerinin artışına sebebiyet veriyor. Bu durum da Müslüman kökenli gençlerin tepkisel olarak daha da radikalleşmesine neden oluyor.

4. Son günlerde Amerikan Başkanı Donald Trump’ın popülist siyaseti uluslararası gündemi meşgul ediyor. Trump gerek İran ile imzalanmış olan KOEP’ten çekilme sürecinde ve gerekse de Kudüs kararında Amerika’daki muhafazakar sağ seçmenin duygularına oynayan bir dış politika inşa ediyor. Trump

yönetiminin bu anlayışı dünyayı nereye götürür? Kısaca değerlendirir misiniz?

Kanımca Ortadoğu’da mağdur Filistinlileri daha fazla kurban eder ve radikalleşmelerine neden olur. Zaten İsrail katliamlara da girişse daima meşru görülmektedir batı ülkelerinde. İsrail’in aşırı şiddeti Batı Medya’sında genelde yok sayılmaktadır ve eleştirilene karşı da Yahudi Düşmanı damgası yapıştirilmektedir.

İran’ı da içerde dinci ve dışarıda da Amerikan yanlısı siyaset izleyen taşeron Sünni İslamcı rejimleri, İsrail ile gizli veya açık ortaklık içinde Şii karşıtı bir söylemle bu koalisyonu meşrulaştırır.

Ümit ederim ki böyle kitlesel bir kaotik ortama doğru gitmeyiz. Öte yandan bizde de bazı mezhepçiler veya etno milliyetçiler Irak ve Suriye’de kısmen kör olanlar gibi böyle bir İran karşıtı kampanyada yer almak isterler, fakat İran’a karşı saldırı eğer başarılı olursa, tıpkı Irak ve Suriye’deki gibi bizim Güneydoğumuzu tehdit eden etnik devlet gibi oluşumlara sebebiyet verirler, bu yüzden de Kasrı Şirin’den bugüne, iyi veya kötü günlerimizde, devlet geleneğine sahip Türk ve Acem milletlerinin ve yönetimlerinin akli selim davranması gerek.

Irak ve Suriye devletlerine karşı mezhepçi açıdan meşrulaştırılmaya çalışılan olumsuz yaklaşımlar ve Kuzey Suriye ve Kuzey Irak’taki ayrılıkçı hareket ve örgütlere karşı başlangıçta gösterilen tolerans, bu ülkeleri bölünme eşiğine nasıl götürdüyse, devlet geleneğine sahip İran’ı da benzer bir duruma sokabilir. Mezhepçi gözlük takıp asıl oyunu ve etnik bölücülüğü görmezden gelen komşu ülkelerin iktidarları, geçmişten ders almayıp İran karşıtı bir eylemde yer alırsa, o kaos kendi ülkelerine de gelir. Kuzey Suriye ve Kuzey Irak’ta oluşan etnik ayrılıkçı bölge ve sözde kantonlar bizim bölünmez bütünlüğümüzü tehdit ediyor, ister onlarla geçici açıdan işbirliği sağlansın ister sağlanmasın. Bu yüzden de İran her ne kadar dinci ve anti demokratik ise de, yine de Batı önderliğinde ve İsrail ortaklığında yerel mezhepçi bir saldırıdan

korunması gerekir, çünkü bu müdahale demokrasi ve insan hakları değil de etnik bölünme getirir. Dış borcu olan ve baskı altında olan Nato üyesi bir ülkenin iktidarı da yine bölge merkezli bir dış politika gütmelidir, çünkü Arap ve Acem devletleri bizim komşumuzdur. Yani komşuların da bizim toprağımızda gözü vardır. Bu arada ben de milliyetçi popülist bir söylem dile getirdiğimin farkındayım.

Rusya bu konuda, eğer Avrasya cephesinin zedelenmesini istemiyorsa, ılımlı Sünni rejimleri ve Trump'ın bu siyasetini benimsemeyen AB ülkeleriyle birlikte İran'ı koruma altına alması gerekmektedir.

5. Tekrar Türkiye'ye dönmek gerekirse, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yarışan adaylara baktığımızda, adayların tamamının popülist söylemlere başvuran popülist siyasetçiler olması dikkat çekiyor. Siz bu durumu ve adayların tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Halk tarafından seçilen ve doğrudan atama yetkisi üzerinden yargıyı etkileyebilen ve fesih yetkisi üzerinden de yasamayı etkileyebilen yürütmeyi teşkil eden bir "Cumhurbaşkanlık Sistemi". Parlamento tarafından seçim yapılmadığından dolayı tek seçmen halk görünmektedir. Bu yüzden de halkı kim etkileyebiliyorsa – ki ona tabi medya tarafından gerekli imkan sağlanmalı – o daha fazla oy alır. Meclis yerine halk yığınlarının oy vermesi tabii ki de popülizme fırsat yaratır. İş imkanı, geçici koruma altındaki Suriyelileri gönderme, haddini bildirme, borç silme, racon kesme, kredi veya ekonomide veyahut siyasette istikrar vaatleri elbette bunun dışavurumudur.

YENİ SİSTEMİN OLASI RİSKLERİ

Prof. Dr. Hakkı UYAR

Bundan önceki yazımda Türkiye'nin aradığı muhalefeti nihayet bulduğunu belirtmiş ve "Sanırım Erdoğan yaşamının en zor seçimine giriyor..." demiştim. Bu yazıda da iki konuya değinmek istiyorum. Biri seçim sistemi değişikliğinin AK Parti iktidarının sonunu getirebilme, diğeri ise seçim sonuçlarının yeni bir kaosa yol açabilme olasılığı...

Aslında eski sistem, yani Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi öncesindeki sistem, AK Parti'nin lehine işleyen bir sistemdi. % 10 barajın olduğu 3-4 partili parlamenter demokrasi 2002'den bu yana hep iktidar lehine işledi. Hatta 2002 seçimlerinde, barajı geçebilen parti sayısı sadece 2 (iki) idi. 1999 seçimlerinde birinci parti olan DSP'nin 2001 ekonomik krizinin de etkisiyle bir önceki seçime nazaran oylarının % 1'e gerilediği bu seçimlerde diğer partilerin aldığı oy miktarı ise şöyle idi:

AKP % 34 (365 milletvekili)

CHP % 19 (177 milletvekili)

DYP % 9

MHP % 8

GP % 7

DEHAP % 6

ANAP % 5

Ekonomik kriz en çok koalisyon ortaklarını vurmuştu. Bunlar içerisinde en az hasarla çıkan

MHP oldu. Diğerleri tarihin tozlu sayfalarında yerini aldı. MHP'yi barajın altına iten ekonomik kriz olduğu kadar muhtemelen Genç Parti de oldu. Bugün Genç Parti ile benzer bir fonksiyona İYİ Parti sahip MHP açısından. Aynı seçmen tabanından ve ideolojik söylemden besleniyorlar.

Sonraki yıllarda sistem, AK Partinin iktidar, CHP'nin ana muhalefet olması üzerine şekillendi. Üstelik Türkiye tarihinde ilk kez iktidar ile ana muhalefet arasındaki oy makası bu kadar çok açıldı. 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde bunu açık olarak gördük, yaşadık. AK Parti oyları, CHP oylarının yaklaşık iki katı kadardı. Dolayısıyla aradaki farkın kapanmasını beklemek mümkün değildi. Mevcut sistem değişmeseydi bunun kapanması muhtemelen söz konusu olmazdı çünkü AK Parti sisteme merkez sağdan bir partinin girmesine bir şekilde müsaade etmiyordu. MHP ve HDP ise ilanihaye küçük muhalefet partileri olarak kalacak gibiydi. % 10 barajı da başka küçük partilerin sisteme girmesine imkan tanımıyordu. Eğer AK Parti, sistem değişikliğine gitmeseydi mevcut % 10 barajlı nispi seçim sistemiyle AK Parti daha uzun yıllar iktidarda kalırdı.

Hep daha fazlasını istemek AK Parti iktidarının sonunu getirebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi, iki önemli değişikliğe yol açtı. Barajı % 10'dan % 50+1'e çıkardı. Ki bu muazzam bir durumdu. Kaçınılmaz olarak yeni sistem, seçim ittifaklarının önünü açtı. Bu MHP'nin yıldızını parlatıp, gizli koalisyon ortağı konumuna taşıdı onu. Böyle MHP, küçük muhalefet partisi olmaktan çıkıp uzun yıllar aradan sonra devlette ve siyasette söz sahibi oldu, belirleyici bir konuma geldi. Ancak hesapta olmayan bir şey vardı iktidar bloğu açısından. Muhalefetin de ittifak yapma ihtimali... AK Partinin sağ siyaset açısından iki küçük rakibinin (Saadet Partisi ve İYİ Parti) CHP eliyle ve Millet İttifakıyla Meclise taşınması, dengeleri tamamıyla değiştirdi. 2017 anayasa değişikliğine kadar muhalefetin parlamentoda çoğunluğu elde edebilmesi hayal bile edilemezken şimdi bu gerçek olmak üzere... Şanslar eşit görünüyor. Ve bu ilginç bir şekilde iktidarın anayasa değişikliği ile bu kadar güç kazandığı bir ortamda gerçekleşti. İktidarı bu kadar güçlendiren Devlet Bahçeli idi; muhtemelen sonunu getiren de bu nedenle yine Bahçeli olabilir.

Üzerinde durulması gereken ikinci nokta ise sistemde tıkanma ihtimali... Sistem yeni olduğunu için öngörmek zor olmakla birlikte, CB seçimini

kazanan isim ile Parlamentoda çoğunluğu kazanan blok farklı olursa ne olacak? Yani:

CB seçimini Erdoğan kazandı ama Meclis'te Millet İttifakı çoğunlukta...

CB seçimini İnce/Akşener kazandı ama Meclis'te Cumhur İttifakı çoğunlukta...

İnce/Akşener ile Millet İttifakını bilemem ama Erdoğan/Cumhur İttifakı ülkeyi erken seçime götürmek isteyecektir diye tahmin ediyorum. 7 Haziran 2015 - 1 Kasım 2015 tablosunun bir benzerini yaşayabiliriz. Dolayısıyla ülkenin ekonomisinin bu kadar kırılğan olduğu bir dönemde, teamüllerinin oturmasının on yıllar alacağı tahmin edilebilecek bir sistem ülkeyi yönetilemez hale getirebilir. Bu, ekonomik krizleri beraberinde getirebileceği gibi, aynı zamanda Türkiye açısından güvenlik riskleri taşıyacaktır.

Umarım ki ülkeyi yönetenler ya da yönetmeye aday olanlar, çatışma kültürü yerine uzlaşmayı seçer ve önce Türkiye derler.

İlk Yayın Tarihi ve Yeri:

08.06.2018

<http://www.egemeclisi.com/kose-yazisi/5565/yeni-sistemin-olasi-riskleri.html>

ŞEKERİN ÖYKÜSÜ

Prof. Dr. Necla GEYİKDAĞI

Neden yerli üretim?

Osmanlı topraklarında Kıbrıs, Mısır ve Suriye’de şeker kamışından şeker üretildiği bilinmektedir. Batılı ülkelerin ılıman iklimli sömürgelerinde ileri tekniklerle şeker üretmeye başlamaları nedeniyle Osmanlı ülkesinde üretilen şeker düşük kaliteli kalmış ve zamanla Amerika ve Avrupa’dan ithalat artmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda İmparatorlukta üretilen şeker muhtemelen yerli tüketimi karşılamaktaydı. Ancak tüketimin geniş kitlelere yayılmasıyla 18. yüzyıldan itibaren Amerika ve Avrupa’dan ithalat sürekli olarak artmıştır. Bu arada Batılı üreticilerle rekabet edemeyen Kıbrıs, Mısır ve Suriye’deki üreticiler zamanla daha kârlı buldukları zeytin ve pamuk gibi endüstriyel tarım ürünlerine yönelmişlerdir.

Napolyon Savaşları nedeniyle kolonilerden yapılan şeker ticareti sekteye uğrayınca, Avrupalılar şeker kamışı yerine, şekeri başka kaynaklardan elde etmeyi denediler. Bu denemeler 19. yüzyıl başında semeresini verdi. Alman kimya profesörü Franz Karl Achard 1802’de şeker pancarından şeker üretmeyi başararak bir fabrika kurdu. Daha sonra Fransız kimyagerler pancardan şeker üretimini daha verimli hale getirdiler. Böylece Avrupa hem pancar yetiştirmekte hem de kaliteli şeker üretmekte çok ilerledi. Asrın sonunda Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını alan Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan bile pancardan şeker üreten fabrikalar kurmaya giriştiler. Bu arada Kıbrıs ve Mısır’ı kaybeden Osmanlı şeker tüketiminde tamamen Batıya bağımlı duruma gelmişti.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde şeker fabrikası kurma girişimleri çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Haydar Kazgan’a göre şeker ithalatından büyük kazançlar sağlayan yabancı tüccarlar bu girişimleri baltalıyordu. Bu tüccarlar büyük şeker tröstlerinin adamlarıydı ve bu tröstler kolonilerdeki şeker kamışı tekeline ellerinde tutabilmek için sömürge valilerini sık sık değiştirecek güçteler. Bu büyük tüccarların Babıâli’de ve Sarayda maaşlı adamları olduğu söylenmekteydi.

İstanbul’a, 1839’da, şeker üretmek üzere Avrupa’dan makine ve aletler getiren Necip Paşa’nın ölümü nedeniyle girişiminin sonuçlanmadığını 24 Nisan 1841 tarihli Ceride-i Havadis gazetesi bildiriyor. Aynı gazete bu tarihlerde Yunanistan’da bir şeker fabrikası bulunduğunu yazıyor. Kısa bir süre sonra Yunanistan’dan da şeker ithal ediliyor. 1867 yılında Davutoğlu Garabet Efendi, İstanbul ve İzmir’de, şeker kamışı ve pancardan üretmek üzere iki şeker fabrikası kurmak için devletten 20 yıllık bir imtiyaz alıyor. Fakat imtiyaz şartnamesine, o devirde görülmemiş öyle sınırlayıcı çevre ve hijyen koşulları koyulmuş ki, uygulanması halinde maliyet Avrupa’dakinin iki misline çıkmış. Bu koşullar altında Garabet Efendi fabrikalarını kuramadı.

Doktor Rauf Bey’in, 1888 yılında, “Şeker Fabrikası” başlığıyla bir kitabı (veya broşürü) Fransızcadan tercüme edip yayınladığını gene Kazgan’dan öğreniyoruz. Osmanlı İmparatorluğu’nun “Bulgaristan Emaneti” olarak bilinen bölgesiyle artık Osmanlı’dan ayrılmış olan Romanya ve Yunanistan’da da şeker fabrikaları bulunduğunu bu kitaptan öğrenen halkın üzüntüye kapıldığı anlatılıyor. Yeni kurulan devletler bile şeker fabrikaları inşa ederken Osmanlı kendi şekerini üretiliyor.

1908 Meşrutiyet Devrimi’nden sonra da hızlı sanayileşme hamlesi yapmak isteyen İttihat ve Terakki hükümetleri de çok ciddi politik ve mali sıkıntıların yaşandığı bir ortamda başarılı olamıyorlar. Kazgan’a göre “o devirde Türkiye’de şeker sanayi kurmak için...şekeri devlet tekeline almaktan ve içeride dış fiyata nazaran çok yüksek bir fiyat uygulamaktan başka çare yoktu”. Meşrutiyet ilanını takip eden yıllarda şeker ithalatı 200 bin ton civarında dalgalanmaktaydı. Ülkede şeker fabrikası bulunmadığından, tüketilen miktarın tamamı dışarıdan, özellikle Avusturya-

Macaristan İmparatorluğu'ndan gelmekteydi. İthalat 1914'de savaş nedeniyle 80 bin tona düşmüş, 1915'de tamamen durmuştu. Ancak 1916'da, müttefikimiz olan Avusturya-Macaristan'dan bir miktar ithalat mümkün olmuştur. Savaş yıllarında bile şeker üretimi için girişimler olmuş, Alman girişimcilerin çabaları Almanların savaşı kaybetmesiyle sonuçsuz kalmıştır. Halk Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal mücadelesi yıllarında büyük şeker sıkıntısı yaşamıştır.

Cumhuriyet kurulurken, İzmir İktisat Kongresi 1923'de, liberal ekonomi politikalarıyla girişimci esnaf ve çiftçiyi gayrete getirmişti. Hem devlet yöneticileri hem de iş adamları yerli şeker üretiminin gerekliliğine yürekten inanmışlardı. Uzun incelemelerden sonra Uşaklı Molla Ömeroğlu Nuri (Şeker) Bey bir şirket kurma girişiminde bulunur. Uşak Terakki-i Ziraat Türk Anonim Şirketi'ni kurarak sermaye toplamayı ve modern teknoloji ile çalışan bir fabrika açmayı başarır ve 1926'da 573 ton şeker üretir. Aynı yıl İş Bankası, Ziraat Bankası, Trakya İlleri Özel İdare Müdürlükleri ve özel girişimcilerin katılımıyla İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları TAŞ kurularak Alpullu Şeker Fabrikasının temelleri atılır. Bu fabrika da Kasım 1926'da faaliyete geçince, 1927'de toplam yerli üretim 5.162 tona ulaşır. Türkiye'de 1932'de toplam şeker üretimi 27.707 tona yükselir. Fakat kapitülasyonların 1929'a kadar devam etmesi nedeniyle ithal edilen şekerin gümrük vergisi oranı yükseltilemez. Dışarıdan gelen şeker çok daha ucuz olduğundan yerli üretici fiyatı arttıramaz ve zarar eder. Devlet yardımı kaçınılmaz olur. Bu sırada kurulan Sanayi ve Maadin Bankası sermayeye katılır ve vergi muafiyeti sağlanır. 1929 Büyük Buhranından sonra Uşak fabrikasının satılması söz konusu olunca şirket, daha sonra 1935'de Sümerbank olan, Sanayi ve Maadin Bankasına satılır.

1933'de Eskişehir ve 1934'de Turhal fabrikaları gene milli bankaların sermaye ve çabalarıyla kuruldu. 1935'de Sümerbank, İş Bankası ve T.C. Ziraat Bankası tarafından eşit paylarla 22 milyon TL sermayeli Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi kurularak dört şeker fabrikası aynı çatı altında toplandı. Devlet teşvikiyle pancar ekimi artarak, üretim 1926'da 4.710 tondan 1935'de 334.046 tona çıktı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında dış ticaretin sekteye uğraması, ve bir milyon kişilik bir orduyu

beslemek zorunda kalan hükümetin yeni yatırımlar yapamaması yüzünden, önceki savaşlarda olduğu gibi, gene şeker sıkıntısı yaşandı. Yeni yatırımlar ancak savaş bittikten ve siyasi çalkantılar biraz durulduktan sonra yapıldı. 1951-56 yılları arasında 11 yeni fabrika, 1962'den 2001'e kadar da 16 yeni tesis faaliyete geçti. 2017 sonunda 25'i Türkiye Şeker Fabrikaları bünyesinde olmak üzere 33 şeker fabrikası bulunmaktaydı.

Tartışma

Son 150 yıldan beri şekerin bu ülkede üretilmesini isteyen insanlar hangi amaçlarla veya güdülerle böyle bir duyguya ve arzuya kapılmışlardır. İhtimaller şunlar olabilir:

- Vatanlarının siyasi ve ekonomik bağımsızlığının sağlanması ve korunması.
- Halkının uygar ve zengin ülkelere yaşayanlar gibi üstün bir refah düzeyine yükselmesi.
- Çocuklarının üstünlük taslayan yabancılar karşısında eziklik duyarak aşağılık duygusuna kapılmaması.
- Yukarıdaki bütün hususları içine alan vatan sevgisi.

Büyük fedakârlıklarla kurulan şeker fabrikalarının satışı, insan sağlığına zararlı olduğu düşünülen, nişasta bazlı tatlandırıcıyı üretenlerin piyasa payının ve kazancının, belki de haksız olarak, yükselmesine yol açacaktır. Ayrıca, bu tesislerin arazilerini sahiplenecek olanların bu arazileri, üretim amacıyla değil, kolay rant elde etmek için kullanmalarından şüphe duyulmaktadır. Sonuç olarak şu sorunun cevabını vermek gerekir. Şeker fabrikalarının satışı ülkemizin ve ulusumuzun hangi çıkarlarına hizmet edebilir?

NOTLAR

¹Frise Chronologique, <http://www.lesucre.com/sucre-de-a-a-z/histoire/frise-chronologique.html>. Erişim: 5 Nisan 2018.

¹ Haydar Kazgan (1991) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme "Osmanlı Sanayii Monografi ve Yorumlar"*, Töbank, ss. 74-78.

¹ Aktaran H. Kazgan, ibid., s. 76.

¹ Vedat Eldem (1994) *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, ss. 9-10.

¹ Orhan Conker (1937) *Redressement économique et Industrialisation de la Nouvelle Turquie*, Paris: Librairie du Recueil Sirey, s. 149.

TARİHTE DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR

Mitoloji bir yalandır ki sonunda gerçeğe dönüşür.

Tarih bir gerçektir ki sonunda yalana dönüşür.

*Jean Cocteau,
Fransız şair ve düşünür*

Prof. Dr. Yaşar GEYİKDAĞI

Türk tarihini incelerken, hem yerli hem de yabancı yazarların çalışmalarına irdeleyici ve süzücü bir gözle bakmak yararlıdır. Aksi takdirde, yapılan basit bir aktarmacılık ve yüzeysellik, yazar hem kendini hem de okurunu, ki bu daha kötü, yanlışlara kolaylıkla sürükleyebilir. Bu yazı, tarihten verilen birkaç örnekle, doğru olarak bilinen yanlışların yıllarca nasıl süregeldiğini göstermeye çalışacaktır. Şüphesiz bu örnekler çoğaltılabilir.

Örnek 1: İkinci Abdülhamit Yahudilerin Filistin'e yerleşmesine izin vermemiştir.

Aslında İsrail'in kutlanan iki kuruluş tarihi vardır. Birisi 1948 ki bu gayet iyi bilinir. Bu devletin resmen ve hukuken (de jure) kuruluşudur. Ancak, İsrail'de kutlanan diğer kuruluş yıldönümü 1898'e tekabül eder ki bu İsrail devletinin fiili (de facto) başlangıcıdır. Catherine Dupeyron isimli Fransız yazarın 2008'de yazdığı makalenin başlığı "İsrail 110 yaşındadır" ki, bu kuruluşu 1898'e

gönderir. Zaten 2008'de, İsrail'de 110. Kuruluş yıldönümü kutlanmıştı. Bu da Abdülhamit'in Yahudilere çok ters gitmediğini ve çeşitli grupların Filistin'e yerleşmesine izin verdiğini gösterir. Bizim Osmanlı hayranı kesimin bir hayal aleminde yaşadığı anlaşılıyor.

Bu arada, İsrail'den söz açılmışken, Yahudiler hakkında yapılan bilimsel bir çalışmadan söz etmek isterim. Filistin'deki eski (Arapların fethinden önceki) Yahudi mezarlarından alınan DNA örnekleri şimdi Filistin'de yaşayan (Arap) köylülerin DNA örnekleri ile karşılaştırılmış ve bunların önemli ölçüde örtüştüğü saptanmıştır. Buna karşılık, dünyanın çeşitli yerlerinden gelip İsrail devletini kuran Siyonist Yahudilerin DNA'larının eski Yahudilerinki ile uyuşmadığı görülmüştür. Bu da ırkçı ve yobaz Yahudilerin hayallerini yıkıyor.

Örnek 2: İslam âleminin kahramanı, Selahattin Eyyubi.

On dokuzuncu yüzyıla kadar İslam âleminin en büyük kahramanı Mısır Memluk sultanı Baybars (veya Baypars) idi. Haçlıları tamamen Orta Doğu'dan attığı gibi Suriye'de Ayn Calut'da, Cengiz soyundan İlhanlıların, daha önce hiç yenilmemiş, ordularını yenerek bir ilki gerçekleştirmiştir. Ancak asırlarca kahraman olarak görülmesinin Batılılar için bir sakıncası vardı. O da Baybars'ın Türk oluşu idi. Oysa, Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Avrupalıların, İmparatorlukta yaşayan Türk olmayan uluslara daha yakın bir başkasını ileri sürmeleri gerekiyordu. Bu da sonunda Selahattin Eyyubi oldu. Avrupalılar Selahattin'i Kürtlere bir Kürt, Araplara ise bir Arap olarak tanıtmaya gayretine giriştiler. Oysa Selahattin yarı Türk yarı Kürt olup Musul Atabey'i Nurettin Zengi'nin hizmetinde idi. Dil olarak Türkçe ve Arapçayı kullandığı biliniyor ama Kürtçe konuştuğuna dair bir emare bulunmuyor. Böylece, Kürtler onu Kürt, Araplar ise Arap olarak bellediler. Bu şekilde, asırlarca İslam'ın büyük kahramanı olan Baybars'ın adını unutturup, Selahattin'i ön plana çıkarmak Avrupalılar yönünden başarıyla sonuçlandı. Böylece, Kürtlerde Selahattin adı çok yaygın hale geldiği gibi, Irak'ın eski Arap lideri Saddam Hüseyin de Selahattin Eyyubi'nin soyundan geldiğini iddia etmişti. Saddam gibi

birçok Arabın güzelce beyni yıkanmıştı. Bu arada, bir Kıpçak Türkü olan Baybars'ı yalnız Türk olmayan Müslümanlar değil, Türklerin çoğu bile unuttular.

Avrupalıların Baybars'ın yerine Selahattin Eyyubi'yi İslamın kahramanı durumuna getirme gayretlerini Fransız yazar Anne-Marie Eddé ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bu kitabın İngilizce çevirisini Harvard University Press yayınlamıştır. Eddé'ye göre Hollywood film stüdyolarınca bir Müslüman hükümdarın bir kahraman gibi gösterilmesinin tek örneği Selahattin Eyyubi'dir. Batılılar ancak kendi çıkar ve emellerine zarar vermeyen Müslümanları ödüllendirirler. Bu arada, birçok ülkede, Selahattin Eyyubi'yi Kudüs'ü Haçlılardan alan tek kahraman gibi gösterme eğilimleri var. Kudüs'ün 1187'de Selahattin Eyyubi zamanında Haçlılardan alındığı doğrudur. Ancak Filistin'deki birçok yerleşim yeri Haçlılara bırakıldığından, orada güçlenen haçlılar 1229'da Kudüs'ü geri aldılar. 1244'de Eyyubiler şehri tekrar aldılarsa da, şehir kısa bir süre sonra Moğolların eline geçti. Orta Doğu'nun tüm Haçlı yerleşimlerinden (Kudüs dahil) kurtarılmasını, 1259-60 yıllarında, Baybars başarmıştır. Filistin 1517'ye kadar Mısır Memlûklularının egemenliğinde kalmıştır.

Örnek 3: Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşına katılması bir hata idi.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına mecburen girmiştir. Cemal Paşa ve Talat Paşa İngiltere ve Fransa ile anlaşabilmek için çok çaba harcadılar. Ancak, Batılılarca Osmanlı Devleti artık çürümüş ve sona ermiş olarak düşünüldüğünden, artık topraklarını paylaşmak vazgeçilmez bir tutku olmuştu. Balkan Harbinde Rumeli topraklarının çoğu kaybedildikten sonra sıra Anadolu'ya gelmişti. Bu durumda bile, "Acaba savaşa girmeseydik daha iyi olur mu idi?" sorusu tartışılmaktadır.

Osmanlı Devleti harbe girmeseydi çok daha kötü olurdu. Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 arasında dört yıl sürdü. Gerek Türk gerekse Avrupalı uzmanlar, Osmanlıların katılmaması (tarafsız kalması) durumunda savaşın iki yılda biteceği konusunda mutabıktırlar. Bunun çok önemli bir nedeni Çarlık Rusya'sına Avrupa'dan yardımların gidebilmesi ve Almanların kaybetmesi

hesabıdır. Osmanlıların savaşa katılmasıyla yeni cephelerin açılması ve Rusya'ya yardımların kesilmesi ile savaş uzayıp dört yıl sürmüştür. Bunda Çanakkale'de sağlanan başarı büyük rol oynamıştır. Aksi takdirde, Rusya gelen yardımlarla askeri üstünlük sağlayacak ve Çarlık yönetimi güçlenecekti. Ancak, gelişmeler böyle olmayınca, Rusya'da durum çok kötüleşmiş ve büyük isyanlar sonrasında Çar tahtından indirilip idam edilmiş ve Bolşevik İhtilali ile birlikte bu ülke savaş sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır. Bu da savaşın uzamasına ve İngiltere, Fransa ve sair müttefiklerin çok zayıf vermesine ve yorulmasına yol açmıştır. Böylece, bu ülkeler, sonunda savaşı kazanmış olsalar dahi, şimdiki Türkiye Cumhuriyetine düşen toprakları tamamen ele geçirme işi de zorlaşmıştır. Sonunda, en başta Mustafa Kemal ve diğer yurtsever arkadaşları bu durumu akılcı bir azimle değerlendirip işgal ve saldırıları savınca, şu anda yaşadığımız topraklar kurtarılmıştır.

Böylece, bazı tarihçi, yazar ve fikir beyan edici insanların söylediğinin aksine, Birinci Dünya Savaşına katılmamak çok daha kötü sonuçlar yaratacaktı. Onlarca yıldan beri paylaşım planları ve anlaşmaları yapan İngiliz, Fransız ve Rus işgalinden kurtulmak hiç mümkün olmayabilirdi.

Bu arada, tarih konusunda yazan ve konuşan kişilerden duyduğumuz çok yaygın bir yanlış bilgi de Çanakkale savaşlarında 250,000 şehit verdiğimizdir. Gerçek rakamlar değişik bir durum gösteriyor.

Türk (Osmanlı) kayıpları:

Savaşta ölen	55.127
Savaşta yaralanan	100.177
Kaybolan	10.067
Hastalıktan ölen	21.498
Hastalanan	64.440

Şayet 250.000 askerimiz ölseydi, Osmanlı Devletinin birkaç yıl daha savaşa devam etmesi çok zorlaşır. Maksatlı veya bilgisizce yapılan tahminler sonra daha başka hatalara da sürüklüyor. Bunun gibi birçok örneğe hem Türk hem de Batılı kaynaklarda rastlanıyor.

Görüldüğü gibi, tarihte yanlış bilgilere çok sık ve hatta ısrarcı bir şekilde rastlanıyor. Bu

yanlışlar kasten yapılıp belirli bir maksada hizmet etmek için yapılabildiği gibi bilgisizlik ve kapasitesizlikten de doğabilir. Hatta maksatlı yapanlar bilgisizleri de etkiler. Yukarıda verilen örnekler hem Türk hem de dünya tarihi bakımından kat kat çoğaltılabilir.

BİR “İMAM-HATİPLİ”NİN İTTİHATÇILIK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

Sait KAYA (Araştırmacı-Yazar)

Bu yazıda, İsmail Küçükkılınç'ın “Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihatçılık” adlı kitabından söz edeceğim. Ötüken Yayınları arasından Mart 2016'da yayınlanan kitap, 16 bölümden ve Kaynakça dâhil 352 sayfadan oluşuyor. Akademik “kuruluk”tan uzak, zevkle okunan, akıcı bir dili var. Yazı yayına girmeden önce aynı kitabın, 30.03.2018'de Historia yayınlarından 432 sayfalık yeni bir baskısının çıktığını gördüm. Bu yeni baskı elimde olmadığı için ne kadar bir genişletme, ek v.s. olduğunu bilmiyorum. Amacım, kitaptaki tüm düşünceleri, İttihatçılık ve Kemalizm tanımlarını ve farklarını irdelemek değil. Kitaba olan ilgimin ve bu yazıyı yazmamın temel nedeni, İmam-Hatip mezunu olduğunu beyan eden yazarın, mektep ve çevresinin tesiriyle ilk gençliğinden beri yerleşik önyargılarının, zamanla okuyup araştırdıkça nasıl köklü bir değişim geçirdiğini, kitabın önsöz ve giriş kısımlarında samimiyet ve açık yüreklilikle ifade etmiş olmasıdır. Muhafazakâr çevrelerde kolayca bir dışlanma hatta bir linç ya da en hafifinden bundan sonra yayın ve medya dünyasında görmezden gelinmek gibi tepkileri de göze alan bu dürüst tavır için yazarın cesaretini kutlamak gerekiyor.

Liberal, Kemalist, sol, sağ hangi kesimden olursa olsun yayın dünyasında yer alan bir insanın (ya da bir akademisyen veya politikacının), kendi önyargılarını ve düşüncelerindeki değişimi bu kadar açık bir dille ifade etmesi çok nâdir görülen bir durum. Himalayalar yüksekliğindeki egolardan

kaynaklı egemen tavır, en ufak bir yanlışı bile kabullenmemek, mutlaka kabullenilecekse bunu da büyük bir marifet olarak göstermektir. Önemli tarihsel olaylar bir yana, sözgelimi hasbelkader bir yazısında Sultan II. Abdülhamit'in meşrutiyet ilân edildiği sabah dokuz tane zeytin yediğini iddia eden bir kişi, sonradan bu sayının beş olduğu ortaya çıkmış olsa bile, bir kere öyle hemen kendi yanlısını kabul etmez. Önce kendisinin, öteden beri neden Abdülhamid'in dokuz tane zeytin yemiş olduğuna inandığını öyle cümlelerle anlatır ve öyle argümanlar öne sürer ki, okuyucunun “keşke Abdülhamid beş değil de dokuz zeytin yemiş olsaydı” diye hayıflanması gelir. Fakat bahsedeceğim kitabın yazarı olan Sayın İsmail Küçükkılınç öyle yapmamış. Aşağıda okuyacağınız alıntılarda hem kendi adına özeleştiri hem de muhafazakâr yazar ve “üstad”ların ağır bir eleştirisi eşliğinde ulaştığı gerçekleri özetlemiş. Ulaştığı gerçekler derken elbette yazarın bütün görüşlerine katıldığımı ve bunların nihai hakikatler olduğunu kastetmiyorum. Böyle bir iddia abes ve bilim dışı olur. Yazarın Jön Türklük, İttihatçılık ve Kemalizm arasına kalın çizgiler çekerek, bunların ikisini dışlayıp İttihatçılığı daha makbul göstermesi hakkındaki düşüncelerimi alıntıların sonunda kısaca özetleyip bir tartışma önerisinde bulunacağım. Alıntıları okuduktan sonra bu tartışma önerisi daha anlaşılır olacaktır.

*****

“Tarihteki bazı cemiyet, şahıs, hareket ve hâdiselerin tarihte kalmama, tesirlerini bugün ve yarında da hissettirme gibi bir özellikleri vardır. Bugünkü tesirlerinden hareket edersek, İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC) ve İttihatçıların gelecek asırlarda da gündemimizi işgal edeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü üzerinde yaşadığımız vatan topraklarını, hatta Türk Milleti'nin bekasını onlara borçluyuz. Bu gerçeğin her türlü önyargıya ve bilgi kirliliğine rağmen geç de olsa tespit ve teslim edilmeye başlanması, tesirin ivmesinin gün geçtikçe daha da artacağına bir işaret olmalıdır. Bugüne kadar hem de mutlak bir hakikatmiş gibi koskoca bir imparatorluğu batırıldığı kabul edilen bir cemiyet, hareket ve onun liderleri hakkında müspet şeyler, üstelik onların memleketin ve milletin kurtarıcıları olduğunu söylemek, elbette çok kolay değil. İnancımız odur ki, bu kitap baştan sona okunduğunda bu tespitimizin bir mübalağa olmadığı anlaşılacaktır.

Muhafazakâr-mütedeyyin, hatta İslamcı muhit ve camiaya mensup olanlar nazarında İTC

ve İttihadçılık, sadece II. Abdülhamid'e ve Osmanlı Devleti'ne değil, aynı zamanda bu milletin değerlerine, inançlarına muhalif, hatta düşman bir örgüt ve şahıslar topluluğudur. Aynı zamanda bir İmam-Hatip Lisesi mezunu olan bu satırların yazarı, mektep ve muhitinin tesiriyle yıllar yılı İttihadçılar Mason, Siyonist uşağı, İslam düşmanı kefereler olarak gördü. Hele de II. Abdülhamid'in vefat yıldönümlerinde onu tahttan indiren bu "zalim kefereler" hakkında lisanımızda mevcut ne kadar menfi sıfat varsa hiçbirini kullanmaktan da imtina etmezdi. Onlar şeksiz şüphesiz hain-i din ü devlet idiler. Koskoca bir imparatorluğu stratejik dehasıyla ayakta tutan bir padişah ve onun Yahudi, Siyonist ve Mason düşmanların yardımıyla tahttan indiren Selanikli çapulcular güruhu imajı maalesef hiçbir sağlam ve ciddi kaynağa ve malûmata istinat etmeden kabullendiğimiz ve asla sorgulamadığımız bir imajdı. Sadece bizler değil, hocalarımızın, büyüklerimizin çoğu da Mehmed Akif, Elmalılı Hamdi Yazır, Hüseyin Kâzım Kadri, Said Halim Paşa, Fatih Hoca gibi İslamcılardan birer İttihadçı olduğunu ve Abdülhamid'in tahttan indirilmesini istediklerini bilmezlerdi.

İttihadçılar, darbe yapıp meşru Başbakan Menderes'i asan 27 Mayısçıların da temellendiği subay-sivil unsurlardan müteşekkil darbeci komitacı bir grup, İTC ise bu ülkenin değerleriyle problemlili CHP'nin selefi olan bir siyasi ve örgüttü. Yani hem darbecilerin hem de CHP'nin temeli İTC ve İttihadçılardı. Oysa sonradan öğrendik ki, muhafazakâr ve mütedeyyin camianın kendisine yakın bulunduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kurucularının hemen hepsi hem de tahlifli İttihadçı; bâhusus büyük kumandan ve kahraman Kâzım Karabekir İTC'nin Manastır şubesinin kurucusu, Rauf Orbay 31 Mart Vak'ası sebebiyle kurulan ve onlarca sarıklı ve sakallıya idam hükmü veren Divan-ı Harb-i Örfilerin âzâsıymış. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) lideri Fethi Bey, İTC'nin Umumî Kâtibi imiş; DP'nin kurucu genel başkanı Celal Bayar "tehlikeli" bir komitacı İttihadçıymış.

Din düşmanı, Siyonist uşağı, Mason, darbeci ve komitacı, imparatorluğu batırmak için Abdülhamid'i tahttan indiren, bununla yetinmeyip Almanya'nın kuyruğu olarak devleti I. Dünya Harbi'ne sokarak milyonlarca vatan evlâdının hayatını kaybetmesine, milyonlarca kilometrekare vatan toprağının kaybedilmesine, üstelik Anadolu'nun dahi işgaline sebebiyet veren uğursuz, hayırsız, zalim ve hainler olarak tavsif ve itham edilen bu şahıslar, gerçekten böyle miydiler? Balkan Harbi'nde işbaşında

İttihadçı kabinenin olduğunu lanetler okuyarak iddia eden büyük mütefekkir ve yazarlar, aynı anda İttihadçılar 23 Ocak 1913'te Bab-ı Âli Baskını'nı, yani darbe yapmakla ve büyük bir devlet adamını katletmekle itham ederken çelişkiye düştüklerini fark etmiyorlar mıydı, yoksa kötü niyetli miydiler?

Bu satırların yazarı onları alkışlarken, elbette nasıl oluyor da İttihadçılar, İttihadçı bir kabineye darbe yapıyorlar diye düşünemezdi. Bir grubun bir hükümete darbe yapması için kendilerinin hükümette olmaması gerektiği basit bir mantık kuralı da olsa bunu o anlarda anlayacak ferasetten de mahurmuşuz demek ki. İnsan galiba okuduğu kadar düşünabiliyor. O sıralar okuduklarımız, farklı düşünmeye ve mukayeseye kifayet etmiyordu.

İTC ve İttihadçı algısı sadece tarihi, Rumeli'yi ve muhacirleri değil, pek çok şeyi anlamamıza mâni oldu. İTC ve İttihadçı alerjisi yüzünden tarihin en netameli ama bugüne birebir mesajlar veren bir bölümüne alâkasız kaldık. Muazzam, devâsâ bir tecrübeyi iskaladık.

İTC'nin toplumun her kesimini bünyesinde barındıran bir koalisyon olduğunu, bu koalisyonda farklı, zıt unsurların bir arada bulunduğunu, İttihadçıların tasfiyesinin bir anlamda koalisyon kültürünün de tasfiyesi olduğunu pek dikkate almadık.

(...)

Biz zannedilenin aksine üç kıtada hüküm sürmüyormuşuz. Bir toprağa hükmen sahip olmakla fülen sahip olmak arasında inanılmaz bir fark olduğunu önemsemedik. Bu yüzden milyonlarca kilometrekare toprağı kaybetmekten bahsettik. Hükmen sahip topraklardaki insanların Osmanlı'ya olan muhabbet ve merbutiyetleri bu hakikati değiştirmemektedir.

II. Abdülhamit devrinde hiç toprak kaybedilmediği, Yahudilere Filistin'de bir metrekaare toprak satılmadığı da doğru değilmiş. Bilakis büyük ve kudretli bir padişah olduğu muhakkak olan II. Abdülhamid, çok sayıda Müslüman'ın ve etnik Türk'ün yaşadığı Doğu Rumeli Vilâyeti'nin Bulgar Prenslığı ilhak ettiğinde aslında şartlar lehinde ve o esnada Rusya'nın da desteğini alma ihtimali mevcutken bu oldu-bittiye sesini bile çıkaramamıştır. Ama İttihadçılar, hatalarını tamir ve telafi maksadıyla dahi olsa hem de binbir zahmetle Trablusgarb'a gidebilmişlerdir.

I. Dünya Harbi'ne girmenin, sadece yakın dönemin değil, belki de tüm Osmanlı tarihinin en mühim birkaç kararından biri olduğunu, bu savaşa girmekle, girmedığımız takdirde kaybı kuvvetle muhtemel Anadolu topraklarını kurtardığımızı bir türlü anlayamadık. I. Dünya Harbi'nin hayat bahşeden neticesini, kaybettiğimiz asker sayısının çokluğu, "toprak" yüzölçümünün büyüklüğü edebiyatına ve Sarıkamış gibi talihsiz bir faciaya kurban ettik. Oysa tarihimizin en utanç verici hezimetlerinden olan Balkan Harbi'ndeki kayıplarımız daha dikkat çekiciydi.

Bunları görebilmek, tespit edebilmek için okumak, farklı okumalar yapmak, bilhassa da meselelere, hâdiselere önyargısız yaklaşmak gerekiyordu.

Maddî bilgi eksikliği ya da yokluğunun yol açtığı önyargı, yıkılması çok zor bir duvardır. İnsan, yaşamının bir parçası hâline gelen ve inanç, kanaat, hatta bizatihi "bilgi" şeklinde tezahür eden bu önyargıyı yıkmakta çok hasis ve yavaş davranıyor. Kendi tecrübem, İttihadçılıkla alakalı bakış açımın değişme serüveni, bu iddiama somut bir delildir. Ancak belli bir noktadan sonra doğru bilgiler hadiselere farklı pencerelerden bakabilme esnekliğini kazandırıyor insana. Tek bir bakış açısının ve aynı çizgideki kaynakların, hâdiseleri izahta yeterli olamayabileceğinin, bilhassa da üstadların da hatalı olabileceklerinin, hatadan münezzehe ve masun hiç kimsenin bulunmayacağına kabulü aslında sadece tarihle değil, insanın tüm hayata bakışıyla da alâkalı bir husustur. Bu kitap böyle bir serüvenin de hikâyesidir aslında.

(...)

İttihadçılık-Kemalizm münasebeti hakkında sağlıklı bir tespit ve izahta bulunabilmek için doğru bir İttihadçılık tarifine ihtiyaç vardır. İttihadçılık-Kemalizm ilişkisi daha ziyade ya Kemalist çizgide karar kılmış İttihadçılar ya da İzmir Suikastı vesilesiyle tasfiye edilen İttihadçılar bağlamında ele alınmaktadır. Bu bakış açılarına göre de Kemalizm'in İttihadçılığın devamı veya ondan farklı bir zihniyet/yapı olduğu söylenmektedir. Bunun dışında İttihadçılık veya Kemalizm'de müşterek olan noktalardan ya da Millî Mücadele'de baskın olan İttihadçı kadro temel alınarak bu ilişkinin mahiyeti izaha çalışılmakta, her iki yapı arasında bir süreklilik olduğu vurgulanmaktadır. Bu ilişki henüz sağlıklı ve net

bir şekilde ortaya konulamamıştır ve bunun en mühim âmili de İttihadçılığın vasf ve mahiyetinin yeteri kadar açıklığa kavuşturulmamış olmasıdır.

İttihadçılık, geçmişten bugüne, zannedilenin fevkinde etki eden ama kavram kargaşasının ve kafa karışıklığının da en fazla görüldüğü bir konu olarak hâlâ dikkat çekiyor. Akademik çevrelerde bile sıklıkla Jön Türklükle karıştırılmakta, ideolojik olarak da Kemalizm ve Abdülhamidcilik ile karşılaştırılarak tarif edilmeye ya da ne olduğu/olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda da eylemlilik ve darbe teşebbüsleri temel alınarak Ergenekon yapılanmasıyla aynileştirilmektedir ki, bu da bambaşka bir garabettir.

Kemalist camiada İttihadçılık, vatani kurtaran Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmaya çalışan, zaten hatalarıyla koskoca bir imparatorluğu yıkıma sürükleyen, komitacı isimlerin hâkim olduğu bir yapı ve zihniyettir. Sağ milliyetçi-muhafazakâr camiada ise esas itibarile İttihadçı algısı Abdülhamid merkezlidir. Yaygın bir kanaate, hatta inanca göre; Abdülhamid mübarek, muazzez ve muhterem bir zattır, Filistin'de Yahudilere bir karış toprak vermemiştir, bunu unutmayan Yahudiler-Siyonistler ve onların güdümündeki Masonlar da İttihadçılar kanalıyla evvela Meşrutiyet'i ilân ettirmişler, sonra da Halife Padişahı tahttan indirtmişlerdir. İttihadçılar da çoğu Mason olan hain ya da aldatılmış zavallılardır. Aynı camiadaki diğer yaygın bir görüş de şudur: Abdülhamid'in ustalık dış politikasıyla başa çıkamayan ve koskoca cihan imparatorluğunu çökertemeyen büyük devletler, bâhusus İngiltere ve Almanya, bu emellerine vâsil olmak için surda bir gedik açmış, İttihadçuları kandırmış ve padişahı hâl' ettirmiştir; böylelikle de imparatorluğu yıkmak için en büyük engelden kurtulmuşlardır. Maceraperest İttihadçılar da Almanlara "kuyruk" olarak koskoca imparatorluğu felâkete sürüklemişlerdir. Liberal çevrelerdeki İttihadçılık algısı da, Kemalist ve Abdülhamdci çevrelerdeki gibi menfidir; ancak menfiliğin tezahürü, dozajı yüksek bir entelektüellik kisvesindedir. İttihadçılık, Meşrutiyet'in ilânından kısa bir süre sonra başta gayrimüslimleri, tüm gayr-ı Türk etnik unsurları dışlayan, Türkçü, totaliter, komitacı bir yapıdır ve bu hususiyetlerini Kemalizm'e miras bırakmıştır. Son zamanlardaki liberal bakış açısına göre İttihadçılık neredeyse Ermeni Tehciri ve soykırım iddiası ile eş anlamlı bir mânâyı içermektedir.

(...)

Ne hazindir, Türkiye’de yetersiz ve bilgisiz bazı isimlerin yerli-yersiz konuşmaktan, yazmaktan çekinmediği konuların başında İttihatçılık geliyor. İttihatçılık bilgilerinin derecesi İttihatçılık sövgüleriyle ölçülen ve sövgüleri oranında mütehassıslıkları (uzmanlıkları S.K.) takdir gören, “İşbaşındaki İttihatçı kabinenin Balkan Harbi’ne girmesiyle” gibi ancak ortaokul çocuklarından sadır olabilecek hataları yapan, “Talat-Enver-Cemal” tekerlemesinden başka bilgileri olmayan bu zevatın dikkate alınması gerçekten mânidardır. Adeta imanî bir vecdle İttihatçılara hakaret eden, bu minvalde yazdığı kitapları akıllara ziyan bir baskı adedine ulaşan ve maalesef bugün dahi mütedeyyin-muhafazakâr camianın müracaat kaynağı olan Mustafa Müftüoğlu’nun objektiflikten uzak ve hemen hepsinde bolca maddî hata bulunan eserlerinin birinde şu rahatlıkla cümleler kurulabilmektedir: “Enver Bey (Paşa), evinde yatıp kalktığı Selanik Merkez Kumandanı olan eniştesi Nazım Bey’i, bir İttihatçı fedainin tabancası önüne itip öldürttükten sonra...” Mustafa Müftüoğlu’nun (...) Nazım Bey’in sadece yaralandığını bilmemesi hâlimizin-ahvalimizin resmidir. (...) Bu satırlardaki sefalet, elbette bahsi hak etmiyor ama itiraf etmek gerekirse, elinizdeki kitabın yazarı fakir bile bu şahsı okuyarak İttihatçılara küfrediyordu.”

*****

Hangi görüşten olursa olsun; gazeteci, yazar, akademisyen, aydın camiasında okumaya hiç alışık olmadığımız türden satırlar değil mi?

İttihatçıların Masonluğu Meselesi

Kitabın (bence) temel tezine ve bunun eleştirisine geçmeden önce, muhafazakâr ve İttihatçı düşmanı kesimlerde en çok tartışma ve saldırı vesilesi olan Masonluk konusuna da değinmeden geçmek olmaz. Esasen dönemin temel kaynaklarına bakıldığında İttihatçıların mason localarına girişinin tamamen gündelik ve pratik amaçlardan kaynaklandığı görülüyor. Başlangıçtaki temel maksat, Abdülhamit’in hafiyelerinin giremediği toplantı mekânları bulmaktan ibarettir. Hatta Makedonya’da İttihatçıların çoğunluk kazandığı bir locadaki kıdemli masonların; “Burayı İttihatçılar doldurdu” diye ayrılıp başka bir loca kurmuşluğu bile vardır. Yani mason localarına giren İttihatçıların, küresel masonik yahut Siyonist ideallere bağlandığı falan yoktur. İleriki süreçteyse, meşhur olmuş bir deyimle “Eğer

memlekete masonluk gelecekte, onu da biz getiririz” durumları söz konusudur. Yazar da gayet açık bir dille ve temel kaynaklara dayanarak bu gerçeği kitabında ortaya koymaktadır. Hatta 33. Derece mason ve Maşrik-ı Âzam olan Talat Paşa’ya da sahip çıkmaktadır. Yazıyı uzatmamak için kitaptan daha fazla alıntı aktarmıyorum. Zaten kitabın değindiği bütün bahisleri özetlemeye kalkarsak en az 15-20 sayfalık bir metin ortaya çıkar.

Kitabın Temel Tezi ve Bunun Eleştirisi

Kitabın Önsöz ve Giriş bölümünde yer alan ve benim de büyük ölçüde katıldığım bu tahlil ve tespitlerden sonra yazar asıl meramına geliyor. Kitabın üzerine yerleştiği stratejik eksen de sanırım aşağıdaki satırlarda özetleniyor.

“Jön Türklük ve İttihatçılık ayrımı şu bakımdan da hayati bir öneme sahiptir: Batıcı, seküler, pozitivist telâkki ve yönelişler Jön Türklerde daha baskındır. Oysa bu kabil insanları barındırır da İttihatçılık daha yerli, kültürel olarak daha muhafazakâr ve dine yakın bir görüntü vermektedir. Bu bakımdan Kemalizm, bir koalisyon olan ve her şeyiyle İslam’a istinat etmese bile ona saygıda kusur etmeyen İttihatçılığın değil, daha Batıcı, lâik, pozitivist Jön Türklüğün mirasçısıdır. Jön Türk İslamcılığı diye bir kavram yoktur ama İttihatçı İslamcılığı, varlığı tartışmasız bir kavramdır.”

Bu satırlarda yazarın temel bakış açısı olan dinsel referanslar açıkça görülüyor. Bir grup veya görüşün olumlu ya da olumsuz değerlendirilmesi için yazara göre temel ölçü “dine yakın” olup olmamaktır. Elbette bütün bu özeleştirileri yaptı diye kimsenin inançlarından da vazgeçmesi gerekmiyor. Benim asıl tartışmak istediğim husus da burada ortaya çıkıyor. **Ne kadar araştırma yapılırsa yapılsın, bu araştırmalarla ne kadar gerçekliğe ulaşırsa ulaşılsın, bütün bu elde edilen verileri yorumlamak için bilimin dışında bir referansımız olursa sonuç yine yanlış çıkabiliyor.** Yani işin sonu “Ben İttihatçıları Siyonist uşağı, mason kefereler sanıyordum ama meğerse değillermiş”ten öteye gidemeyebiliyor.

Ayrıca, “millî ve yerli” olmak hususunda İttihatçılar da etnik ve dinsel açıdan homojen bir kadro değildi. En başından itibaren aralarında Türkler dışında, Arnavut, Arap, Çerkes, Boşnak, Yahudi, Rum, Bulgar ve hatta Ermeni unsurlar da bulunmaktaydı. Hiç ayrıntıya girmeden sadece şu gerçeği belirteyim ki; 1896’da meşhur Osmanlı Bankası baskını

gerçekleştiren Ermeni terörist Armen Garo (Karekin Pastırmacıyan), 1908 sonrası Osmanlı Parlamentosu'nda milletvekili olmuştur!

Balkan Faciası ve Birinci Dünya Savaşı sırasında, sel gider kum kalır misali, bu unsurların büyük çoğunluğu ile kanlı ayrışmalar yaşanınca İttihatçılar da elde kalan son kale olan Türklüğe sarılarak yola devam etmek istemişler, fakat artık deniz bitmiş, yolun sonuna gelinmiştir. Türklük, ancak İstiklâl Harbi ve Cumhuriyet devrimi sayesinde kendine bir yaşam alanı kurarak varlığını sürdürebilmiştir. Elbette bu süreçte de İttihatçılıktan gelen kadroların, hem olumlu hem de olumsuz yöndeki rolleri yadsınamaz.

Millî ve yerli olmak hususunda; bağımsızlığa gösterilen özen ve bunu koruyabilecek güce ve olanaklara sahip olmak hususunda Cumhuriyet dönemi, İttihatçılarla kıyaslanmayacak ölçüde ileridedir. İttihatçılar, mâlî açıdan çoktan iflas etmiş, etnik ve dinsel ayrılıklar içinde bocalayan, sadece büyük emperyalist devletlerin değil, ufak Balkan devletlerinin bile saldırılarına cevap veremeyen, gümrüklerine egemen olmayan, vergi toplayamayan, kendi parasını basamayan, devrini tamamlamış bir imparatorluğu, anayasal düzenlemelerle kurtaracaklarını zanneden subay ağırlıklı bir grup idealist kadroydu. 1908 sonrasında da bu işin öyle Anayasayı yürürlüğe koyup parlamentoyu açmakla düzelmeyeceğini anladılar ve her yönden gelen emperyalist saldırılara karşı çetin bir mücadeleye girip ateşle sınandılar. Bu ateş çemberinde gösterilen çaba ve fedakârlıklar imparatorluğu kurtarmaya yetmediyse de, bize bir vatan ve Cumhuriyet kuracak bir siyasi miras bıraktılar. **Bu yeni Cumhuriyet; gümrüklerine, vergilerine, demiryollarına, kendi banka ve parasına, galip ve saygınlığı yüksek bir orduya sahip olarak köklü dönüşümlere imza attı. Ve NATO'ya girilene kadar ya da belki 1947'ye kadar olan süreçte, askerî, siyasi, iktisadî, kültürel her anlamda bağımsızlığına özen gösterip korumayı başardı.** Birçok vesileyle dile getirdiğim üzere **Cumhuriyet Tarihi'nin temel problemağı, Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti'nin, "Kontrgerilla Cumhuriyeti"ne dönüşmesine sebep olan dinamikleri ortaya koyabilmekten geçiyor.**

Yazarın Jön Türklük, İttihatçılık ve Kemalizm arasındaki ayrım ölçütlerine katılmıyor olsam da, özeleştirideki dürüstlük ve cesaretini, kaynak kullanımındaki özeni

saygıyla karşıladığımı tekrar belirtmek isterim. Bu ayırım, her ne kadar tarihsel gerçeklikle örtüşmese de, verimli tartışmaları teşvik edebilir, daha başka ve daha derin araştırmaları tetikleyebilir. En azından ben böyle olmasını dilerim. Eh... ben kendi payıma düşeni (şimdilik) yapmış oldum. Önceki sayılarda çok nitelikli yazılarını yararlanarak okuduğum diğer ANLIK yazarlarının, (futboldan ödünç aldığımız moda deyimle) bu topa girip girmeyeceklerini merakla beklediğimi söyleyerek yazıyı sonlandırıyorum.

SONNOT: Yazı yayına girmeden önce İsmail Küçükkinç ile İttihat ve Terakki Araştırmaları adlı bir sosyal medya sayfası üzerinden tesadüfen iletişim kurduk. Yazının başında bahsettiğim yeni baskıdan da bu vesileyle haberdar oldum. Kendisine bu yazıdan ve kitabın eleştirel bir tanıtımını yapacağımdan söz ettim. Nezaketle cevap vererek her türlü bilimsel eleştiri ve katkıya açık olduğunu belirtip yazıyı merakla bekleyeceğini söyledi. Yazıdan kendisini de haberdar edeceğim. Ve eğer bir cevap hakkı kullanmak isterse, mâkûl uzunlukta bir metinle, gelecek sayılarda bana ayrılacak olan yeri kullanabileceğini belirtmek isterim.

BAŞTA CİNSEL SUÇLARLA OLMAK ÜZERE SUÇLA MÜCADELE ÜZERİNE DÜŞÜNÜŞ

Berkay SEZER

Türkiye'de, cinsel suçların yeterince cezalandırılmadığı düşüncesi oldukça yaygındır. Yoldan çevireceğimiz her kişi, Türkiye'de cinsel suçlara verilen cezanın artırılması konusunda hemfikir olacaktır. Türk toplumunun cinsel suçlarla her geçen gün daha fazla karşı karşıya kalmasının, toplumun bu düşünceyi edinmesinde büyük rol oynadığı açıktır.

Peki yasal durum gerçekten böyle midir?

Türk Ceza Kanunu'nun "Cinsel Saldırı" başlıklı 102. maddesi, halkça söylemiyle "tecavüz"ün cezasını saptar. Maddeye göre, suçun basit şeklini gerçekleştiren kişi, yani cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikayeti üzerine 5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Dünyanın saygın ceza kanunlarından biri olarak kabul gören Alman Ceza Kanunu'nun ise "Cinsel Saldırı, Zorlama, Zorla Irza Geçme(Sexueller Übergriff, sexuelle Nötigung, Vergewaltigung)" başlıklı 177. maddesi benzer bir konuyu ele almaktadır. Maddeye göre, tecavüzün basit şeklinin cezası, 6 aydan 5 yıla kadar hapis cezasıdır.

Yine Türk Ceza Kanunu'nun "çocukların cinsel istismarı"nu konu edinen 103. maddesinin bu suçun basit şekli için öngördüğü ceza 8 yıldan 15 yıla kadar hapis cezasıdır. Buna karşın Alman Ceza Kanunu'nun aynı suç konusunu alan 176.

maddesi, suçun basit şeklini 6 aydan 10 yıla kadar hapis cezasıyla yaptırıma bağlamıştır.

Görüldüğü üzere Türk hukukunun tecavüzün basit şekline biçtiği cezanın alt sınırı Alman hukukuna göre 10 kat, üst sınırı ise 2 kat daha fazla iken; Türk hukukunun çocukların cinsel istismarının basit şekli için öngördüğü cezanın alt sınırı 16, üst sınırı ise 1.5 kat daha fazladır. Yalnızca Almanya ile kıyaslayarak genel bir çıkarım elbette ki yapılamaz; fakat Türk ceza politikasının, liberal ve laik ceza hukuku uygulamaları içinde cinsel suçları en ağır oranda cezalandıran hukuk sistemlerinden birini yarattığını söylemek mümkündür.

Almanya nüfusunun Türkiye nüfusundan daha yüksek olması ve Almanya'da cinsel suçlara verilen cezaların Türkiye'ye göre daha düşük olması, cinsel suçların Almanya'da daha yaygın işleneceğine ilişkin bir ön sav yaratabilir. Hiç değilse, suç oranlarının yalnızca ceza oranları ile ilgili olduğuna inanan bakış açısına göre, sonuç böyle olmalıdır. Ancak cinsel suç oranları tam tersini göstermektedir:

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre,

- 2014 yılında Türk güvenlik birimlerine gelen ya da getirilen çocukların 114.644'ü suç mağduru. Suç mağduru çocukların %9,7'si (yaklaşık 11.000 çocuk) cinsel suç mağduru olmuştur.

- 2015 yılında Türk güvenlik birimlerine gelen ya da getirilen çocukların 122.209'u suç mağduru.

Suç mağduru çocukların %10,4'ü (yaklaşık 13.000 çocuk) cinsel suç mağduru olmuştur.

- 2016 yılında ise 139.178 çocuk suç mağduru olmuş ve suç mağduru çocukların %12,1'ini (yaklaşık 17.000 çocuk) cinsel suç mağduru çocuklar oluşturmuştur.

Alman polisininin 2016 yılında kayıtlarına geçen cinsel suç mağduru çocukların sayısı ise 12.000'in üzerinde olarak ifade edilmektedir. Almanya'daki cinsel suç mağduru olan çocukların sayısı, Almanya'daki daha düşük ceza oranlarına

ve daha yüksek ülke nüfusuna rağmen Türkiye'dekinden fazla değildir. Üstelik kıyasça yüksek ceza oranlarına rağmen Türkiye'de cinsel suç mağduru çocukların sayısı ve mağdur çocuklar içindeki cinsel suç mağduru çocukların oranı her yıl artmaktadır.

Yalnızca ceza ve suç oranlarına bakarak iki toplum üzerinden bir genelleme elbette yapılamaz. Ancak bu veriler, kuşkusuzdur ki suç vakalarının yalnızca "ceza-cezasızlık" yörüngesinde ele alınamayacağına ilişkin güçlü bir belirti oluşturmaktadır. Herhangi bir toplumda yaşanan suç olaylarının, ceza oranlarının düşüklüğü dışında da birtakım nedenleri vardır ve bu nedenlerle mücadele etmeden yalnızca cezaları artırarak ya da zaten artırılmış ceza oranlarıyla suçların önüne geçilemez.

Suçla mücadele için ceza oranlarının caydırıcılığı gerçekten önemlidir. Cezalar, nesnel olarak gerçekten düşükse artırılmalıdır. Ancak suçla mücadelede yüksek ceza oranlarının tek başına yeterli sayılması ya da suç olaylarının yalnızca düşük cezalardan kaynaklandığına inanılması, düşülen büyük bir yanılgıdır. Ceza makası yahut oranı elbette ki söz konusu suçtan caydırmak için kullanılacak araçlardan biridir ve bir suçla mücadele aracıdır. Fakat cezayı suçla mücadelede tek araç gören hukuk politikaları, suçun kaynağının düşük ceza oranları olmaması halinde, suçun asıl ya da başka kaynaklarını gözden kaçıracaktır. Türk toplumunun giderek artan bir oranla karşı karşıya kaldığı cinsel suçlar, çok açık bir biçimde kanunda yazan ceza oranlarından başka bir nedene ya da en azından başka bir veya birkaç nedene daha dayanmaktadır. Bu nedenlerden birine örnek olarak, toplumların "istismar", "ihmal", "şiddet" gibi konuları ele alış ve özellikle bu başlıklar yörüngesinde çocuğa yaklaşımı gösterilebilir.

Genel bir ifadeyle açıklanacak olursa, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, -her devlette yöntemi, süreci ve koşulları değişmekle beraber- güvenlikleri ve esenlikleri için (bazen kalıcı olarak) yurtlara ya da koruyucu ailelerin yanına yerleştirilebilmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda Hollanda ve Almanya gibi Batı ülkelerinde Türk kökenli ya da Türk ailelerin sıkça karşı karşıya kaldığı bu uygulama, iki kültür arasındaki çocukla ilişki ve iletişime yaklaşım farkını göstermesi bakımından önemlidir.

Türk kökenli ya da Türk kişilerin normal gördüğü tutumlar ya da davranışlar, Hollanda ve Almanya gibi Batı devletleri tarafından ihmal, şiddet ya da istismar olarak kabul edilmiştir. Uygulamalar sırasında;

- Çocuğun üstün yararı gereğince başvurulacak son çözüm, çocuğun yurda ya da koruyucu aileye verilmesiyle, başvuru çözümlerinden ilkinin çoğunlukla bu olması,
- Uygulamada basit bir nedenle bile çocukların ailelerinden kalıcı olarak alınabilmesi,
- Çocukların farklı din, kültür ya da cinsel yönelimden koruyucu ailelere verilmesi ya da koruyucu ailelerin öncelikli olarak akrabalardan, tanıdıklardan veya aynı kültürü taşıyanlardan seçilmemesi,
- Bu uygulamayı gerçekleştiren idarelerin kararlarına karşı itiraz ve iptal işlemlerinin zahmetli ve karışık olması nedeniyle uzun süreli ya da kalıcı mağduriyetlerin yaşanması,
- Bazı Batı ülkelerinde velayet hakkına müdahalenin mahkeme kararıyla değil, idari kararlarla olması, uygulamalar hakkında çeşitli eleştiriler, tartışmalar doğurmuş ve bazı asimilasyon iddialarını gündeme getirmiştir. Ancak bu uygulama sırasında ihmal, şiddet veya istismarın yorumlanış biçimi, bu kavramların iki kültür tarafından ne kadar farklı algılandığına ilişkin birtakım işaretler de ortaya çıkarmıştır. Nitekim Türk kültüründe normal karşılanan bazı davranış ve tutumlar, Batı ülkelerinde çocuğun vücut dokunulmazlığının ihlali olarak görülmekte veya belli yaşın altındaki çocukların kendine bakamayacağı ve kendini koruyamayacağı düşüncesi birçok Batı ülkesinde göz ardı edilmemektedir. Örneğin belli yaşın altındaki çocukların evde yalnız bırakılması –çocuk kendini koruyamayacağı için- gerçekten de çocuğun istismar edilmesine ya da kendisine bir zarar gelmesine yol açabilecek olayların olasılığını artırabilir.

Çocuğa yaklaşımı kıyaslamak ve çocuğa yaklaşım farkının daha iyi anlaşılması için bir başka örnek olarak Türkiye'deki özel yurtların durumu gösterilebilir. 1989 tarihli "Öğrenci Yurtları ile Benzeri Kurumların Açılması, İşletilmesi ve Denetlenmesi Hakkında

Yönetmelik” 2004 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldırılan Yönetmelik’in 45. maddesinde “...gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine ait kurumlar eğitim öğretim faaliyetleri bakımından Bakanlıkça yılda en az bir defa, Bakanlığın vereceği talimata uygun olarak mülki amirler tarafından yılda en az üç defa denetlenir.” düzenlemesi yer alıyordu.

Oysa 2004 tarihli bir sonraki Yönetmelik olan “Özel Öğrenci Yurtları Yönetmeliği”, denetim açısından daha esnek bir tutum takınarak “Yurtlar, bu Yönetmeliğe göre gerekli görüldüğünde Bakanlıkça, mülki idare amirleri tarafından ise hazırlanan plan doğrultusunda yılda iki defa denetlenir.” biçiminde bir düzenleme içermiştir.

Yine 2004 tarihli bir sonraki Yönetmelik, yalnızca ortaöğretim (lise) ve yükseköğretim (üniversite) çağındaki öğrenciler için özel yurt açılabilmesini öngörmekteyken , yaşanan bazı skandal olayların ardından bu yurtlarda fiili olarak ilköğretim öğrencilerinin de bulunduğu anlaşılmıştır. Örneğin 29 Kasım 2016 tarihinde Aladağ’da bir dini cemaatle ilişkilendirilen özel öğrenci yurdunda çıkan yangında yaşamını yitirenler ve yaralananlar arasında yaşı 11 olan kız çocukları dahi bulunmaktadır. Türkiye’de bu olayların ardından sıkça denetim eksikliği gündeme taşınmış, ancak bu çocukların özel yurtlarda barınmasının hukuken mümkün olmadığı çokça gözden kaçırılmış, kaç yaşın altındaki çocukların, velisi tarafından yalnız bırakılmayacağı ya da ailesinin yanında barın(a)mayan hangi yaşın altındaki çocukların yalnızca devletin sağladığı barınma hizmetlerinden yararlanabileceği neredeyse hiç tartışılmamıştır.

2004 tarihli “Özel Öğrenci Yurtları Yönetmeliği” 2017 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine “Özel Öğrenci Barınma Hizmetleri Yönetmeliği” yürürlüğe konmuştur. Yeni Yönetmelik’in getirdiği en önemli düzenlemelerden biri, özel öğrenci barınma hizmetleri için “ortaokul” öğrencilerine de artık yer veriliyor olmasıdır. Bir başka deyişle, özel kişilerin yürüttüğü barınma hizmetlerinden yararlanma yaşı bir önceki Yönetmelik’e göre düşürülmüştür. Söz konusu yaş grubundaki çocukların özel kişilerin yürüttüğü barınma

hizmetlerinden değil, bizzat devletin sunacağı barınma hizmetlerinden yararlanması gerektiğini düşünenlerin, bu yeni durumun çocuklar ve aileler bakımından yeni mağduriyetler doğurabileceğine ilişkin haklı ve güncel kaygıları bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, mağduriyetlerin, özellikle suç mağduriyetlerinin artışında ceza oranları dışında rol oynayan başka birtakım nedenler ve etkenler daha söz konusu olabilir. Suç olaylarının artışı, her zaman ceza oranlarının düşüklüğüne bağlanamaz, bu nedenle suçla mücadele yalnızca ceza oranlarını artırarak gerçekleştirilemez.

İnsan, yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda ruhsal, çevresel ve toplumsal birtakım süreçlerin ürünü olan sosyal bir canlıdır. İnsan bu denli çok yön ve aşamalı süreçlerin içinde varlık gösterirken, gerçekleştirdiği ya da karşı karşıya kaldığı eylemlerin de çok yönlü ve aşamalı olarak ele alınması gerekir ve bu, kuşkusuz akılcı bir tavidir. Karşılaşılan sorun ve uyuşmazlıklar karşısında insan aklının ortaya koyduğu çeşitli akılcı yöntem ve uygulamaların tarihsel ürünü olan evrensel ve ulusal hukuk birikimi, yeni sorun ve uyuşmazlıklarda bu akılcı tavrını yitirirse, adaleti koruma, sağlama ve sorunlara çözüm olma işlevini de yitirir. Hukuku akılcı yöntemler ile ele almayan hukuk politikalarının bunu başarabilmesi beklenemez. Özellikle suçla mücadele gibi önemli bir konuda gerekli inceleme ve çözümlenmeler yapılmadan popülist bir tavır takınılması ‘en çok söylenen’ ya da ‘en çok düşünülen’in doğru olduğu varsayılacak olursa, sorun, içinden çıkılmaz bir hal alabilir. Ortaya konan önermelerin geçerliliği ancak akılcı yöntemler ile sınanabilir ve sınanmalıdır. Özellikle toplum yaşamını yakından ilgilendiren kararların, geçerliliği sınanmamış önermeler sonucunda alınması düşünülemez. Konumuzla bağdaştıracak olursak, asıl sorunun ne olduğunun saptamak için daha ayrıntılı ve uzmanlıklararası bir çalışma gerektiği açıkça ortadadır ve yasa-koyucunun rasyonel bu tavırla hareket etmemesi olasılığında soruna çözüm üretmesi beklenemeyeceği gibi, sorun derinleşebilir ya da en azından, sorunun asıl ya da başka kaynaklarına ulaşmak gecikeceğinden, çözüme derhal ulaşılamaz, mağduriyetler sürer.

Kuşkusuzdur ki araştırılması gereken şeylerin başlıcaları, kanunda yazan cezaların etkili bir biçimde uygulanıp uygulanmadığının ve bir insanı suça -özellikle de konumuz itibariyle cinsel suçlara- iten psikolojik ya da sosyolojik bir kaynağın hangilerinin ülkedeki suçlularda öne çıktığının araştırılmasıdır. Eğer mevzuattaki cezalarda, ceza oranlarında ya da bu cezaların uygulanmasında bir eksiklik varsa buna, eğer sorunun kaynağı psikolojik ya da sosyolojikse ona yönelik çözümler üretmek gerekecektir.

Cinsel suçlara artan oranlarla şahit olan toplumlarda, bu suça kaynak sağlayan tüm nedenler akılcı yöntemler ile araştırılmalı, varsa yaygın suçlu profilleri çıkartılarak bu profillerin oluşmasına engel olunmalıdır. Aynı şekilde mağdur profilleri de dikkate alınarak mağduriyete kaynak teşkil eden neden ve koşullarla hukuk devleti ilkesine bağlı kalınarak samimiyetle ve etkili bir biçimde mücadele edilmelidir. Tüm bu hassasiyetlerin dışında konuya yaklaşılması halinde cezaların yükseltilmesinin, yasama vicdanını rahatlatan bir matematik oyunundan fazlasını ifade etmesi mümkün değildir.

DİNCİ KÖKTENCİLİĞİ LİBERALİZM YARATIYOR, ANCAK LAİK SOL YENEİLİR

kadar hoşgörü gösterirsen, onun senin üzerindeki baskısı o kadar büyüyecekmiş gibi...

Simon Jenkins'in 7 Ocak'ta The Guardian'da çıkan makalesinde yer alan, "Görevimiz fazla tepki göstermemektir, olayın sonrasını fazla reklam etmemektir. Her bir olayı, geride kalmış korkunç bir kaza olarak ele almaktır" satırlarındaki ılımlılık çağrısını da bu nedenle yetersiz buluyorum – Charlie Hebdo'ya karşı düzenlenen saldırı basitçe "geride kalmış korkunç bir kaza" değildi. Açık bir dinsel ve politik gündemi vardı ve bu bakımdan büyük bir çizginin parçasıydı. Elbette, kastedilen kör bir İslam düşmanlığına düşmekse, gereğinden fazla tepki göstermeyelim – ama bu söz konusu çizgiyi masaya yatırmalıyız.

Slavoj ŽIŽEK

Şimdi, hepimiz Charlie Hebdo ofislerindeki katliamın ardından şok durumundayken, düşünme cüretini göstermenin tam zamanı. Elbette, cinayetleri, özgürlüklerimizin özüne karşı girişilmiş bir saldırı olarak kayıtsız şartsız kınamalı, "Ama Charlie Hebdo da Müslümanları gereğinden fazla kışkırtıyor ve aşağılıyordu" tarzı zımnı ikazlara hiç prim vermemeliyiz. Ama bu evrensel dayanışma pathosu yetmez – ötesini de düşünmeliyiz.

Bu düşünmenin, ("Üçüncü Dünyada berbat katliamlara imza atmış biz Batı'dakiler kimiz ki böyle eylemleri kınayacağız" kabilinden) suçun ucuz yoldan görelileştirilmesiyle hiç ilgisi yok. Çok sayıda Batılı liberal solcunun İslamofobi'den muzdarip olduklarına dair patolojik korkularıyla da hiç mi hiç ilgisi yok. Bu sahte solculara göre İslam'ın her türlü eleştirisi Batı İslamofobisi'nin bir çehresi olarak kınanmalı; Salman Rüşdi'nin Müslümanları gereksiz yere kışkırtmak ve dolayısıyla (en azından kısmen) onu ölüme mahkum eden fetvadan sorumlu olmaktan dolayı kınanması gibi... Bu tavrın sonucu, herkesin bu gibi durumlarda bekleyebileceği şey: Batılı liberal solcular kendilerindeki suçu daha fazla destekleri sürece, Müslüman aşırılıkçılar da onları giderek daha fazla "İslam'a karşı nefretlerini gizlemeye çalışan ikiyüzlüler olmak"la suçluyor. Bu buluşma, superego paradoksunu mükemmel şekilde yeniden üretiyor: Diğer'in senden istediğine ne kadar boyun eğersen, o kadar suçlusundur. Adeta İslam'a ne

Teröristlerin kahraman intiharcı fanatikler olarak şeytanlaştırılmasından daha fazla ihtiyaç duyulan, bu şeytanlaştırma mitinin kirli çamaşırlarını ortaya sermektir. Epey zaman önce Friedrich Nietzsche, Batı uygarlığının nasıl Son Adam'a doğru yol aldığını kavramıştı – hiçbir büyük tutkusu veya bağlılığı olmayan, hissiz bir yaratık. Hayal kurmaktan aciz, yaşamdan bıkkın bu adam hiçbir risk almaz, sadece konfor ve güvenlik arar, bu da bir diğerine karşı hoşgördür: "Arada bir biraz zehir: Hoş rüyaların yerine geçer bu. Sonunda da daha fazla zehir, hoş bir ölüm için. Onların gündüzler için de geceler için de küçük zevkleri var, ama sağlığa da saygılılar. 'Mutluluğu keşfettik' der Son Adam, onlar da göz kırparlar."

Hoşgörülü Birinci Dünya ve ona karşı köktenci tepki arasındaki ayrım, artık açık açık her türlü maddi ve kültürel zenginlik içinde uzun ve tatmin edici bir yaşam sürmekle, hayatını aşkın bir Dava'ya adanmak şeklinde görülebilir. Bu tam da Nietzsche'nin "pasif" ve "aktif" nihilizm arasında kurduğu karşıtlık değil mi? Biz Batı'dakiler Nietzsche'nin Son Adam'ıyız, aptalca gündelik zevklere gömülmüş durumdayız, Müslüman radikallerse her şeyi gözden çıkarmaya hazırlar, kendilerini feda edebilecekleri bir kavgaya girişmiş durumdalar. William Butler Yeats'in "İkinci Geliş"i, bu içinde bulunduğumuz hali çok iyi yansıtıyor: "En iyiler her türlü inançtan mahrum, en kötüler tutkulu bir şiddet içinde". Bu, kanı çekilmiş liberallerle tutkulu köktenciler arasındaki güncel ayrımın mükemmel bir tanımı. "En iyiler" artık kendilerini herhangi bir şeye adanmaktan aciz, "en kötüler"se ırkçı, dinci, cinsiyetçi bir fanatizme adanmış durumda.

Ancak, terörist köktenciler bu tanıma gerçekten uyuyor mu? Onlarda açıkça eksik olan şey, Tibet Budistleri'nden Amerikan [tutucu Katolik mezhebi] Amişleri'ne kadar tüm saf köktencilerde ayırına varılabilecek olan şey: pişmanlık ve kıskançlığın yokluğu, inanmayanların yaşamına yönelik derin kayıtsızlık. Bugünün sözde köktencileri sahiden Gerçek'e giden yolu bulduklarına inanıyorlarsa, niye inanmayanlar tarafından tehdit ediliyor hissetsinler, niye onları kıskansınlar ki? Bir Budist Batılı bir hedonistle karşılaştığında onu hiç kınamaz. Basitçe, hedonistin mutluluk arayışının başarısızlığı mahkum olduğunu düşünür. Gerçek köktencilerin aksine, terörist sözde köktenciler, inanmayanların günah dolu yaşamından derinden etkileniyor, ona hayran kalıyor, gıpta ediyor. İnsan, günahkar diğeriyle savaşıırken, kendi şeytana uyma eğilimleriyle savaştıkları hissine kapılıyor.

Yeats'in teşhisinin bugünkü durumu açıklamakta zorlandığı nokta da bu: teröristlerin tutkulu şiddeti, gerçek bir inancın eksikliğinden muzdarip. Bir Müslüman haftalık bir mizah dergisindeki bir karikatür karşısında tehdit edildiğini hissediyorsa inancı ne kadar kırılığandır? Köktenci İslami terör, teröristlerin kendilerinin üstün olduğuna dair inancından veyahut da kültürel-dini kimliklerini küresel tüketim uygarlığının saldırısından koruma arayışından kaynaklanmıyor. Köktencilerle ilgili sorun bizim onları kendimizden aşağı görüyor olmamız değil, onların kendilerini alttan alta aşağı görüyor olmaları. İşte bu yüzden bizim kendimizi üstün görmediğimize dair küçümseyici politik-doğrucu teminatlarımız onların daha da öfkelenmesiyle sonuçlanıyor. Sorun kültürel farklılık (yani onların kendi kültürlerini koruma çabası) değil, aksine sorun, köktencilerin zaten bizim gibi olmaları, fark etmeksizin zaten bizim standartlarımızı kendi kendilerine içselleştirmiş olmaları. Paradoksal biçimde, köktencilerde eksik olan şey, bir doz "ırkçılık" özü: kendilerinin üstün olduğuna dair inanç.

Müslüman köktencilüğünün bugünkü iniş çıkışları, Walter Benjamin'in "Faşizmin her yükselişi, yenilgiye uğramış bir devrimin ardından gelir" tespitini doğruluyor: Faşizmin yükselişi Sol'un başarısızlığıdır, ama aynı zamanda solun harekete geçirmeyi başaramadığı bir potansiyelin, bir hoşnutsuzluğun olduğunun kanıtıdır. Aynısı bugünün "İslamofaşizmi" için de geçerli değil mi?

Radikal İslamcılığın yükselişi, Müslüman ülkelerde laik solun geriye çekilişiyle kol kola gitmedi mi? 2009 baharında Taliban Pakistan'ın Svat Vadisi'ni kontrolü altına aldığındaki The New York Times, Taliban'ın "küçük bir grup zengin toprak ağasıyla topraksız köylüler arasındaki derin sınıfsal çelişkilerden yararlandığını" yazdı. Peki, öyleyse, madem köylülerin sıkıntılı durumundan "faydalanan" Taliban "büyük oranda feodal olmayı sürdüren Pakistan'ın karşı karşıya olduğu risklere dikkat çekti", Pakistan'daki ve ABD'deki liberal demokratları benzer şekilde bu sıkıntılı durumdan "faydalanmaktan" ve topraksız köylülere yardım etmekten alıkoyan ne? Üzücü gerçek şu: Pakistan'daki feodal güçler, zaten liberal demokrasinin "doğal müttefikleri"...

Peki liberalizmin temel değerlerine ne oldu: özgürlük, eşitlik vs? Paradoks şu ki, liberalizmin kendisi, onları köktenci saldırıdan koruyacak kadar güçlü değil. Köktencilik, liberalizmin kusurlarına karşı bir tepkidir – elbette sahte, yanıltıcı bir tepkidir – ve bu yüzden liberalizm tarafından her defasında yeniden üretilir. Kendi kendine bırakıldığında liberalizm yavaş yavaş kendi mezarını kazar – onun temel değerlerini kurtarabilecek olan tek şey yeni bir Sol'dur. Bu temel mirasın ayakta kalabilmesi için liberalizm, radikal solun kardeşçe desteğine muhtaç. Köktencilik yenmenin, ayaklarını bastığı zemini ortadan kaldırmanın tek yolu bu.

Paris cinayetlerini düşünmek, hoşgörülü bir liberalin kendini beğenmiş kişisel tatminini bir yana bırakıp liberal hoşgörücülükle köktencilik arasındaki çatışma sahte bir çatışma olduğunu kabul etmeyi gerektirir – birbirini üreten ve var olmak için birbirine muhtaç olan iki ucun yarattığı bir kısır döngü. Max Horkheimer'in daha 1930'larda faşizm için söylediği şey – kapitalizmi eleştirmekten kaçınanlar faşizm konusunda susmalı – bugün köktencilüğüne de uygulanmalı: liberal demokrasiyi eleştirmekten kaçınanlar, dinci köktencilik konusunda susmalı.

Slavoj Žižek
News Statesman
10 Ocak 2015
Çeviri: Ege Galip

<http://haber.sol.org.tr/dunya/zizek-dinci-koktenciligi-liberalizm-yaratiyor-ancak-laik-sol-yenebilir-105057>

KİTAP

**MANFRED B. STEGER –
KÜRESELLEŞME**

Doğacan BAŞARAN

Soğuk Savaş sonrasında giderek popülerleşen ve pek çok politik gelişmeyi açıklamak amacıyla kullanılan küreselleşme kavramı üzerine, çok sayıda çalışma yapılmış ve çok değerli eserler kaleme alınmıştır. Kuşkusuz bu eserler içerisinde Manfred B. Steger tarafından kaleme alınan “Küreselleşme” isimli kitap en akademik ve en değerli çalışma olarak dikkat çekmektedir.

İlk olarak 2003 yılında Oxford University Press aracılığıyla yayımlanan Steger’in bu çalışması, 2006 yılında Dost Kitabevi Yayınları tarafından Türkçe’ye çevrilerek okuyucuyla buluşturulmuş ve çalışma 2013 yılında ikinci baskısını yapmıştır.

Steger’in bahse konu olan bu çalışması, çeşitli alt başlıkları bulunun 8 ana bölümden oluşmaktadır. Yazar kitabının ilk bölümünde küreselleşme kavramını tartışmaya açmakta ve küreselleşmenin bazen çelişkili toplumsal süreçleri de ifade eden bir kavram olduğunu çeşitli örneklerle somutlaştırmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşmeye ilişkin tartışmaları aktaran yazar, kitabın ikinci bölümünde ise, “Küreselleşme yeni

bir olgu mudur?” sorusunu yanıtlamaya çalışmaktadır. Yazara göre küreselleşme, son dönemin popülizmiyle çok sık kullanılmaya başlanmış bir kavram olsa da, modernitenin ve kapitalist dünya sisteminin ortaya çıkmasıyla başlayan süreçlerin devamı ve uzantısı niteliğindedir. Bu bağlamda yazar küreselleşme kavramının başlangıcının tekerleğin icadı, yazının bulunması gibi olayları milad kabul edilerek açıklanabileceğini vurgulamakta; ancak en doğru miladın, modern kapitalist sistemin başlangıcı olduğu tezini öne sürmektedir. Dolayısıyla yazar tarafından kitapta öne sürülen iddiaya göre, küreselleşme en az 500 yıllık bir süreci ifade eden bir kavramdır. Ayrıca yazara göre, bu 500 yıllık süreç ekonomik, siyasi, kültürel ve ideolojik boyutları olan bir süreçtir. Bu nedenle de yazar kitabının üçüncü bölümünde küreselleşmenin ekonomik boyutunu, kitabın dördüncü bölümünde küreselleşmenin siyasi boyutunu, kitabın beşinci bölümünde küreselleşmenin kültürel boyutunu ve kitabın altıncı bölümünde de küreselleşmenin ideolojik boyutunu açıklamaktadır. Küreselleşmenin ifade edilen boyutlar nedeniyle çalışmanın ilgili bölümlerinde, küreselleşmenin iktisadi boyutu üzerinden liberal dünya düzeni açıklanmakta ve küreselleşmenin ideolojik boyutu üzerinden “Ulus-devlet öldü mü?” sorusu da tartışmaya açılmaktadır. Ayrıca çalışmada Steger, küreselleşmenin kültürel boyutu üzerinde dünya genelinde kabul gören Amerikan tarzı yaşam biçimini de okuyucuya aktarmakta ve Amerikan hegemonyasının temel dayanağının kültür olduğunu ortaya koymaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde Steger, küreselciliğin karşı karşıya kaldığı sorunları anlatmakta ve küreselleşme karşıtı iki cephe olan özselci korumacılık ile evrenselci korumacılık kavramlarını açıklamaktadır. Ayrıca bu bölümde yazar, IMF ve Dünya Bankası’na karşı gelişen ve hızla popülerleşen protesto eylemlerini de okuyucuya aktarmaktadır.

Steger tarafından kaleme alınan kitabın sekizinci bölümünde ise küreselleşme kavramının geleceğine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

Sonuç olarak Manfred Steger’in çalışması, küreselleşmeyi bir süreç olarak ele alması ve farklı boyutlarını ortaya koyması nedeniyle oldukça net bir biçimde açıklamaktadır. Üstelik çalışmanın oldukça küçük bir hacme sahip olması da okuyucuyu zorlamamaktadır. Bu nedenle

literatürdeki önemli bir boşluğu dolduran söz konusu kitap, küreselleşme sürecine kafa yoran herkes tarafından okunması gereken kitaplar arasında yer almaktadır.